

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота

До захисту допустити: в.о. зав. кафедри

« ____ » _____ 20 ____ р.

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

Міф сім'ї як перспектива побудови власної сім'ї сучасною молоддю

Студентки факультету філології та масових комунікацій спеціальності 053. Психологія.

Практична психологія освітнього ступеня «Магістр»

Чичикової Оксани Володимирівни
Науковий керівник:

Швалб Юрій Михайлович
доктор психологічних наук,
професор кафедри практичної психології

Рецензент: Шевченко Н.Ф.
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри педагогіки та психології
Запорізького національного університету

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 20 ____ р.

Маріуполь - 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАРАТИВНОСТІ МІФУ ОСОБИСТОСТІ	6
1.1. Функціональність міфу як соціокультурного феномену	6
1.2. Міфологічна свідомість особистості	17
1.3. Роль міфу в реальному повсякденному житті особистості.....	22
Висновки до розділу I	31
РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО МІФУ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ПОБУДОВІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН.....	32
2.1. Ознаки міфологізації сімейних розповідей.....	32
2.2. Побудова сімейних перспектив у молоді.....	37
2.3. Роль сімейного міфу в побудові сімейних перспектив особистості.....	44
Висновки до розділу II.....	49
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНОГО МІФУ В ПОБУДОВІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН	50
3.1. Підбір та обґрунтування методів дослідження.....	50
3.2. Аналіз та інтерпретація отриманих даних констатувального дослідження 3.3. Формувальний експеримент	75
Висновки до розділу III.....	76
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Першим соціальним інститутом, у який потрапляє дитина після свого народження, є родина. Вплив сім'ї на формування психіки дитини на початкових етапах онтогенезу важко переоцінити, оскільки нема практично жодного соціального і психологічного аспекту особистості, який би не лежав коренями свого формування у родинному вихованні. Дорослішаючи та прагнучи стати незалежною і самодостатньою, молода людина психологічно відокремлюється від батьківської родини. Однак зрілість знову поживляє потребу особистості в близьких взаєминах, що зазвичай супроводжується створенням власної сім'ї, оформлюється інтерес до екзистенціальних аспектів відносин дорослої людини до самої себе, який пов'язаний з усвідомленням їм кінцівки індивідуального існування і необхідності стабілізувати його шляхом рефлексії своєї автентичності та наповнення сенсом кожний момент свого життя. У зв'язку з цим в проблемному полі дослідження, як здається, відкривається нова сфера – аналіз того, яким чином міф лягає в свідомість людини на індивідуальному рівні і реалізує себе в безлічі своїх складно структурованих актів.

Міфологія є одним з найважливіших соціально-психологічних феноменів. Сімейні легенди, оповідання, міфи представляють собою сукупність добре інтегрованих, хоча неправдоподібних, переконань, що розділяються всіма членами сім'ї або індивідуально кожним з них із самого дитинства. Міф виявляється нічим іншим як базисним уявленням про світ, сім'ю та про кожного з нас зокрема. Функція міфологізації сімейних розповідей в структурі сімейної свідомості аналогічна функції соціокультурного міфу, який на індивідуальному рівні визначає спрямованість конструктивної або деструктивної можливості організації життєвого простору та побудови власної сім'ї. Розповіді, які транслуються в сім'ю, виявляються нічим іншим як базисним уявленням про світ та себе в системі взаємостосунків з оточуючими. Міф може позначатися як мовленнєва моделююча форма, але не кожна сімейна розповідь може стати міфом.

Мета дослідження – визначити усвідомленість сімейного міфу в юнацькому віці як можливість побудови власної сім'ї сучасною молоддю Розробити корекційно-тренінгову програму з урахуванням трансформації міфу в конструктивному напрямку, як можливість побудови життєвих перспектив власної сім'ї.

Об'єкт дослідження – сімейний міф як соціально психологічний феномен

Предмет дослідження – ознаки міфологізації сімейних розповідей як фактор побудови власної сім'ї в юнацькому віці.

Гіпотеза дослідження: усвідомлення сімейного міфу та можливості його трансформації сприяють побудові бажаних міжособистісних сімейних стосунків в майбутній власній сім'ї сучасної молоді.

Завдання дослідження:

1. На основі вивчення наукової літератури визначити ознаки міфологізації сімейних розповідей.
2. Розглянути сутність наративного міфу.
3. Проаналізувати побудову життєвих перспектив у молоді.
4. З'ясувати вплив міфу на структуру життєвих перспектив власних сімейних стосунків.
5. Розробити корекційну програму з урахуванням трансформації міфу в конструктивному напрямку, як можливість побудови життєвих перспектив бажаної власної сім'ї.

Методі дослідження. Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і перевірки сформульованого припущення на різних етапах дослідження було використано комплекс методів дослідження:

- теоретичні (аналіз наукових робіт з проблеми дослідження, їх класифікація і систематизація; синтез, порівняння й узагальнення результатів теоретичних і експериментальних досліджень);

- емпіричні (спостереження, бесіда, тестування, анкетування, метод експертних оцінок, констатувальний і формувальний експерименти). На різних етапах дослідження було застосовано контент аналіз, тест опитувальник по

аналогу методу «незакінчених речень» Сакса і Леві, семантичний диференціал, що дозволяє діагностувати життєві перспективи.

Наукова новизна: полягає у поглибленні знань про механізми суб'єктивних особливостей сімейного міфу, а також усвідомленої побудови власних життєвих перспектив, що стали підґрунтям програми роботи психолога з корекції трансформації міфу у конструктивній спрямованості.

Теоретична значущість роботи полягає у з'ясуванні сутності сімейного міфу та обґрунтуванні його ролі і значення в побудові власної життєвої перспективи сім'ї.

Практична значущість: дослідження може бути використано у вдосконаленні процесу роботи психолога щодо усвідомлення, трансформації та конструювання власних перспектив побудови сім'ї сучасною молоддю в консультативній та терапевтичній практиках.

Теоретико-методологічною основою дослідження вивченням різних аспектів міфів та їх ролі у житті людини займалися О.В. Андрієнко, Р. Барт, О.Ф. Лосєв, М.Ю. Савельєва. Загальні питання соціалізації було досліджено у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, а саме: Г. Андрєєвої, Б. Вульфова, М. Євтуха, В. Зеньковського, М. Лукашевич, Р. Овчарової, С. Русової, В. Семенова, О. Сухомлинської, В. Сухомлинського та ін. Сучасні вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості обґрунтовано в наукових доробках Н. Голованової, Н. Заверико, Н. Лавриченко, Г. Лактіонової, А. Мудрика, С. Савченко, С. Харченка та ін. Глибоке розуміння міфу було у визначено в роботах Дк. Віко, Шелінга, Леві Брюля, Е. Дюркгейма та інших. Вони вплинули на громадську думку, наполягали на розуміння міфу «зсередини», як самостійного світу

Структура та обсяг дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАРАТИВНОСТІ МІФУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Функціональність міфу як соціокультурного феномену

Міфи – це таємничий вічний світ, створений людиною для того, щоби пояснити природу, космос і саму себе, щоби зрозуміти ту силу, яка всім керує і на ласку якої можна покластися, щоби торкнутися таємних механізмів, які приводять у рух усе суще, зрештою, щоби забезпечити собі безсмертя за межею життя. Міфологія така ж різноманітна, як саме людство та його культура, хоча не викликає сумнівів наявності єдиних для всіх існуючих образів і сюжетів. Вона пройшла складний і тернистий багатовіковий шлях від найпримітивніших вірувань до міфів, що вражають художньою досконалістю і глибиною думки. Як зазначає Дж. Кемпбел, «за всіх часів і обставин, у всіх куточках населеного людьми світу процвітали їхні міфи, й були вони живим натхненням для всього, що тільки могло явитися з діяльності людського тіла чи розуму. І не буде надто великим перебільшенням, коли ми скажемо, що міф – це той таємний отвір, через який невичерпні енергії космосу виливаються у вияви людської культури. Релігії, філософії, мистецтва, суспільні форми людини первісної та історичної, відкриття в науці та технології, бо навіть сновидіння, що псують нам сон, – усе це випари з кипучого, основоположного, магічного ознака міфу» [1].

Міф – один із найважливіших ключів до цього таємного, в ньому сконцентрований багатовіковий, архетипний і несвідомий досвід людства. Особливість міфу полягає в тому, що за його допомогою робиться спроба розгадати речі, які переважно неможливо зрозуміти й визначити раз і назавжди: людина, провідні механізми її поведінки, створення світу, природи, Всесвіту, людини, управління ними, смерть, народження, сенс буття, загробне існування.

Міфологія вічна, як вічні страждання і радощі людей, що її живлять. Вона свідома, оскільки стимулює творчість, формує мораль, дає можливість вірити й сподіватися, що життя не закінчується зі смертю. Вона руйнівна, коли стає інструментом захоплення і втримання влади для фанатиків і шарлатанів, коли штовхає натовп на дику насилля або захист своїх ідеалів, або придбання вічного

блаженства шляхом самознищення. У міфології таємнича, неоднозначна й символічна мова, яка відображає мудрість, пошуки, спокуси, страхи та надії багатьох поколінь, які марно намагалися відповісти на питання про те, хто вони. Однією із суттєвих характеристик міфу є його поліфункціональність. Міф є історично змінним феноменом, тому його функції впродовж століть змінюються разом із зміною культурних епох. Функції міфу були об'єктом розгляду багатьох учених різних наукових шкіл – кожна з них у різні періоди пропонувала свій перелік функцій [].

До міфології саме в ХХ ст. великий інтерес почали виявляти ідеологія та практична політика, які широко використовують міфи та міфологічні символи, у тому числі релігійні. Поряд з релігійною міфологією поширення має міфологія ідеологічна, і не лише в тоталітарній державі, де вона найбільше помітна, але й у будь-якій іншій, де вона функціонує переважно дуже приховано або в перетвореній формі, наприклад, у рекламі.

Парадокс полягає в тому, що в сучасному світі «сакралізація» соціуму, безмежне поклоніння перед ним і створюваними ним міфами також абсолютні, як у давнину, але тепер вони набувають інших культурних форм. Міф є феноменом не лише соціокультурним, багато в чому залежним від культурного контексту доби, але й феноменом психологічним, оскільки виступає засобом соціальної самоідентифікації індивідів і суспільства. Як стверджує Л. Воєводіна, «міф засадничо виступає як джерело масової енергії, її згусток, він здатний мобілізувати цілі групи людей до певних дій, чи це виконання релігійного ритуалу, революційний рух, вибори президента чи здійснення престижної покупки під дією реклами чи привабливості лейбла» []. Отже, у міфі концентрується певне світорозуміння, що автентичне для цієї культури та не потребує доказів.

Для ранніх культур найважливішими були дві функції міфу – соціально-інтегративна та нормативно-регуляторна. У межах соціально-інтегративної функції за допомогою міфу відбувається процес інтеграції індивідів у соціум. Глибинна суть міфу як «антропологічного феномену» полягає в тому, що він є

первинною формою усвідомлення світу й безпосередньо впливає на соціологізацію людини на різних етапах її розвитку. Саме соціально-інтегративна функція міфу відповідає за організацію цілісності колективу через самоідентифікацію індивіда із соціальною спільнотою, з державою, природою, історичними подіями заради усвідомлення себе частиною єдиного живого організму. Міф постає тут як основний засіб соціального зв'язку між людьми, форма організації та регулювання, що дозволяє чинити спільні дії для досягнення мети свого існування. Ця функція мала конструктивний характер для встановлення людської соціальності, для закріплення в міфі та соціумі установок на подолання залежності від природи. У сучасних умовах вона забезпечує групову свідомість колективу для досягнення певного колективного успіху (через повне поглинання індивіда). Тобто міфологеми окремих культів – сили, техніки, заперечення Бога формують субкультурну єдність металістів, рокерів, сатаністів і т.д. З іншого боку, ця функція є засобом при формуванні національної самосвідомості, суспільного менталітету [7,26].

Мнемонічна функція – міф відігравав роль пам'яті, виступав засобом і способом спілкування, духовні цінності транслювалися і горизонтально від однієї групи, племені до інших, і вертикально – від одного покоління до іншого. Мнемонічна функція міфу сприяла збереженню культурних стереотипів, життєздатних у конкретному культурному середовищі. Міф розуміється тут як певна організована система образів, вражень навколишнього середовища. Ця функція виникла при переході від емоційного до чуттєво-практичного освоєння дійсності, розвивала уяву людини та забезпечувала її асоціативно-несвідоме спілкування зі світом як носія колективної традиції, думки, цінностей. Функція пам'яті послаблюється, бо міф деперсоналізується, відмежовується від оповідача, стає частиною письмового тексту. З появою письма ця функція перетворилася на комунікативну (міф став письмовою зв'язковою ланкою епох і поколінь), однак залишки її частково збереглися. У сучасності ця функція відіграє значущу роль у менталітеті суспільства щодо збереження культурних стереотипів [8].

Моделююча функція – міфологія відігравала роль оригінальних зразків або моделей, за якими будувалася поведінка людини, її свідомість і життя. Міфологічні образи виконували роль уявлень про якості або вчинки, що їх в іншій формі уявити не можна (виконання обов'язку – Геракл, Тесеї), боги в міфології є втіленням ідей. Вказана функція відповідає за побудову символічно-знакової системи дійсності та за моделювання в ній усіх міфологічних подій і реальних явищ через їх відтворення та наслідування як вічних зразків поведінки. Людині тут не треба думати – лише наслідувати поведінку авторитета певної групи. Аксіологічна функція – міфологічна свідомість є носієм ціннісного ставлення суб'єкта до світу, показуючи загально-значущі цінності та мету історичного розвитку, за допомогою яких індивід може орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях і відповідно коректувати свої вчинки. Міф закріплює безумовну цінність кожного носія міфологічної свідомості, власна роль у історії усвідомлюється як видатна й виняткова []. Таким чином міф пропонує людям правила соціальної поведінки, зумовлює систему ціннісних орієнтацій, полегшує переживання стресів, спричинених критичними станами природи, суспільства та індивідуума. Міф є своєрідною ослабленою етичною свідомістю, він не знає чіткого поділу на правду і вигадку, він швидше виправдовує те, що корисне людині. Життєва значущість міфу диктується саме вирішенням насущних проблем людини, його ціннісна шкала визначається суспільними інтересами – роду, етносу, держави.

З аксіологічною пов'язана наступна функція міфу як засобу інтеріоризації, тобто формування внутрішніх структур людської психіки завдяки засвоєнню структур зовнішньої соціальної діяльності. Ця функція відповідає за переведення суспільних смислів (міфологем) у індивідуальні (міфемі), коли той чи інший міф намагається постати частиною вічної природи (античний, комуністичний і т.д.), це засвоєння та натуралізація міфів. Засвоєні суспільні міфологеми стають тими установками в суспільній свідомості людини, через які вона пропускає всю нову інформацію. Сприймавши власну сутність як соціоприродну, людина зустрічає всі соціально й матеріально зумовлені події як вираження неминучої долі [].

Телеологічна функція (цільова) – у міфі визначається мета і зміст історії, людського існування, історичні завдання нації, народу, дається певна картина минулого та конструюється майбутнє. Збудована міфологічна картина світу є телеологічно зумовленою. На основі яскравих і зрозумілих образів міф пропонує комплекс певних цілей і завдань, сенсів життя та діяльності соціальної спільноти, чітко вказує куди йти. Саме телеологічна функція розвиває таку властивість міфологічної свідомості як месіанізм [33].

Пізнавальна та етіологічна (пояснення причин) функції – міф намагається пояснити причини та способи виникнення окремих складових Всесвіту, а також людини (космогонічні, есхатологічні, антропологічні, астральні, солярні, лунарні, календарні міфи). «Міф – це не стільки пізнання, скільки освоєння світу, переживання світотворення... через світовідчуття, суб'єктивно-суб'єктивне ставлення до світу». Освоєння ширше від пізнання, оскільки включає не лише духовно-теоретичний рівень (пізнання), але й духовно-практичний (міф, мистецтво) і практичний (технологія) рівень ставлення до реальності. Евристична сила міфу приховується у здатності просто й переконливо зв'язувати факти в систему, передбачати нові факти тієї самої природи. Зрозуміло, пізнавальна функція з плином часу привела до обмеження сфери міфічного та розширення сфери критичного, інтелектуального [24].

Праксеологічна функція – соціально-перетворююча, що реалізується в трьох планах – прогностичному (потреба людини в гаданні, коли існує значна ймовірність випадковості в досягненні бажаного результату), магічному (коли при обмежених ресурсах людина намагається опертися на якісь надможливості, коли не виходить звичайними засобами) та творчому (стереотипи ритуалізації духовних форм у поведінці, роль забобонів, самонавіювання). У контексті реалізації цієї функції слід згадати появу нових типів міфів (їх, зокрема, аналізує Р. Барт у книзі «Міфології») – побутових (пов'язані з рекламою), ідеологічних («бідний» і «багатий»), політичних (передвиборні програми та гасла) та ін. Отже, праксеологічна функція міфу скерована на підтримання та реконструкцію етичної

та соціальної рівноваги в суспільстві засобами ритуалу, звичаю, обряду, магії, гадання [41].

Ідеологічна, або ідеолого-прагматична функція – надбання ХХ ст., особливо яскраво вона реалізується в тоталітарних суспільствах. Необхідна для стабілізації в міфологічній картині світу наявного стану речей як вічних і непорушних, для легітимізації систем влади, соціально-політичних інституцій. Міфологія виступає тут як метод і зміст ідеологічного впливу на суспільну свідомість. У цьому контексті слід згадати міф про Жовтневу «революцію», Велику Вітчизняну війну й т.п., які не лише впливали на свідомість кількох поколінь, але й зумовили появу багатьох інших міфів, що триває й досі. Навіть атеїстична за формою радянська ідеологія в багатьох аспектах може визначатися як релігійно-міфологічна: адже має власну «священну історію», свої канони, своїх предтеч («революційні демократи» ХІХ ст.), своїх деміургів і пророків, подвижників і мучеників, власні ритуали й обрядовий календар. Відповідно до універсальної схеми космогенезу на зміну акту творення нового світу приходить період його очищення від демонічних сил («продовження класової боротьби», багаторічне вишукування «ворогів народу»), «доба битв» (Велика Вітчизняна війна) і навіть «битва за світле майбутнє». У цій картині світу в космічному центрі, що має форму ступінчатої піраміди, містяться моці «вічно живого» віровчителя і першопредка Леніна (образ також наскрізь міфологізований, рафінований для наступних поколінь). Сьогодні ми є свідками того, як за архаїчними моделями в сучасній політиці та міфології відтворюються давні міфи в нових соціальних і національних оболонках. Саме ХХ ст. показало, до яких жахливих наслідків приводить їх реалізація на практиці. Тут зустрічаються міфологія спонтанна, що йде знизу, з усіма її комплексами національної самосвідомості (винятковості/пригнобленості) і міфологія «штучна», сконструйована з політичною метою всередині окремих інтелектуальних чи владних груп. Отже, сучасні політичні міфи — це гра за законами архаїки [21].

Отже, міф – явище багатогранне, складне, міф еволюціонує та змінює своє функціональне навантаження в історії культури. Звернення до його властивостей і

функцій дозволяє краще зрозуміти феномен людської цивілізації. Діапазон коливань ментальної активності в цивілізованій людині сучасні психологи та антропологи називають надзвичайно широким і з паралельними латентними міфологічними рудиментами, що є несвідомими, проте чітко виявляються не в судженнях, а в афективно-інтуїтивних реакціях, у способах символізації навколишнього світу. Людський досвід (а міфологія, безумовно, є його багатю скарбницею) зберігається в несвідомих шарах психіки, усвідомлюючи функції міфу, зрозуміємо витоки багатьох креативних знахідок людства, нетривіальних асоціацій і аналогій.

1.2. Міфологічна свідомість особистості

Будь-яке історико-філософське дослідження здійснюється заради виявлення унікального соціального досвіду в унікальному просторово-часовому континуумі. Завдяки конкретному досвіду кожного народу можна простежити загальнолюдські, вічні, інваріантні параметри і формати людського існування.

Відсутність професійної філософії як окремої галузі духовного виробництва на ранніх етапах історії не дає права ставитися до міфології як до «порожньої породи». Саме в ній необхідно шукати «золоті зерна», зародки культурних архетипів, духовних матриць, філософських ідей-образів. Осмислення сутності міфологічної культури як знаково-символічної системи, дослідження типології символів, специфіки їх функціонування в просторі культури є основою розуміння генези філософського мислення. Архетипи культури представляють певні матричні духовні конструкції та ідеї-образи, що інваріантно пронизують історію людства і задають спектри типових підходів та рішень на кожному рубежі історичного шляху. В багатстві соціокультурних феноменів потрібно розгледіти «прафеномени, архетипи буття в їх проявності... в культурно-історичній дійсності» (С. Кримський). Філософія не здатна виникнути з нічого, тим більше із самої себе, тому доводиться шукати її джерела у попередніх формах мислення і свідомості. Історично першим типом суспільної свідомості є міфосвідомість [8].

Міфосвідомість є основою ієрархічної піраміди людського мислення (синхронічний аспект), з материнського лона міфу походять релігія, мистецтво, наука, філософія (діахронічний аспект), міф є особливою іпостассю світогляду, інструментом мислення (онтологічний аспект). Філософський тип мислення народжується з міфопоетичного не лише як його продовження чи новий ступінь, а й як заперечення, протиставлення йому. Перші спроби філософування народилися із відторгнення міфу. Термін «міф» від початку містив подвійну семантику: 1) слово, звістки; 2) чутки, плітки, казки. Міф є найдавнішим інструментом пізнання, мислення, першим типом світорозуміння, особливим способом функціонування свідомості. Він відсилає до засновків буття, «робить людину тим, чим вона є зараз» (М. Еліаде). Походження міфу корениться у

колективному світосприйнятті, відповідно, міф не має автора. Він є первісною тканиною духовної культури, що працює з образами-символами. Міф є першою формою раціонального осягнення світу, його образно-символічного відтворення та пояснення, що виявляє себе у певних приписах до дій. Первіний міф впорядковує хаос, унормовує світ, допомагає людині осягнути його як організоване ціле, відтворювати його у доступних схемах. Міфологічна схема розуміння світу перетворювалася на магічну дію як засіб підкорення незбагненого. Міф був способом зняття соціокультурних, психологічних суперечностей. Зародившись на стадії панування архаїчної свідомості, міф не відійшов на задній план: антропоморфне бачення дійсності постійно відтворюється в культурі, апелює до масової свідомості, особливо у періоди соціокультурних криз [31].

Міфосвідомості притаманні первинна цілісність світу, відсутність суб'єкт-об'єктної опозиції (первісна людина не виокремлювала себе з навколишнього середовища). Первісне мислення було нерозчленованим, невідділеним від емоційної, афективно-моторної сфери. Унаслідок цього навколишнє середовище сприймалось як олюднене, відбувалося широке «метафоричне» зіставлення природних і соціальних (культурних) об'єктів. Людина переносила на природу власні якості, приписувала їй людські почуття, стани, структуру та спосіб дії.

Характерна ознака міфосвідомості – символізм. Первісне мислення ще не розділяло суб'єкт і об'єкт, предмет і знак, істоту та її ім'я, одиничне і множинне та ін. Намагаючись адаптувати світ до себе, зробити його потенційно зрозумілим, міфосвідомість «працює» із зовнішніми, вторинними якостями предметів. Завдяки цьому конкретні предмети ставали символами інших, допомагаючи через зрозуміле, знайоме збагнути нове, незрозуміле. Символічна уява продукує образи, що сприймаються як частина дійсності, реально існуюча дійсність [13].

Міф замінює причинні зв'язки прецедентом (випадок, що став зразком для відтворення), видаючи походження предмета за його сутність, пояснює будову через спосіб виготовлення, описує світ через його походження. Міф розмежовує «сакральний» (лат. sacer – священний) і «буденний» (побутовий, звичайний) час.

Міфологічне минуле – особлива епоха першотворення, першопредметів та першодій: перший вогонь, перший спис, перший шлюб. Відповідно до цього все стає прецедентом. Міф є розповіддю про минуле (діахронічний аспект) і засобом пояснення сучасного, майбутнього (синхронічний аспект). У ньому все постає як розгортання первинного прецеденту. Цим зумовлений етіологізм (грец. *aitia* – причина) міфу – уявлення про устрій світу, яке передається як розповідь про походження тих чи інших його частин [25].

Зміст міфу сприймається як вища реальність, осмислення дійсності. Закріплений у міфі колективний досвід є серцевиною мудрості, традиції. Осмислення світу у межах міфу не піддається і не потребує перевірки, тому міфосвідомість є «тотальним» типом свідомості. В епоху архаїки міф абсолютно впливає на розум і життя людини, попри його недостовірність і логічну слабкість. Його змістом є не природа, а людська взаємодія з нею. За словами французького філософа Ролана Барта (1915 - 1980), міф є першим і найпотужнішим дискурсом, текстом, що відображає особистість автора та діяльність, у яку цей текст включений. Р. Барт об'єднав міф та ідеологію, називаючи їх «метамовою». Автор не вважав за доречне проводити семіотичне розмежування ідеології та міфу, визначаючи ідеологію як дещо введене в рамки загальної історії, яке відповідає тим або іншим соціальним інтересам міфічної побудови. На відміну від семіологічних поглядів Р. Барта, соціально-психологічна семіологія, яка розроблялась на основі ідей соціального психоаналізу, дає змогу розглядати ідеології як продукти колективної психіки соціуму, які виникли в процесі адаптації до нових змінних умов життя [9].

Нездатність міфологічного мислення побачити відмінності між природним і надприродним, його байдужість до суперечностей, недостатній розвиток абстрактних понять, чуттєво-конкретний характер, метафоричність, емоційність перетворюють міф на своєрідну символічну (знакову) систему, за допомогою термінів якої сприймали та описували світ давні люди, як зазначає Е. Мелетинський.

Для розуміння міфу є важливим не просто предмет повідомлення, а як саме про нього повідомляється. «Міф не може бути річчю, концептом або ідеєю. Міф – це слово, висловлювання» і виступає як комунікативна система [10, 23].

Тривалий час у науковій думці панувало ставлення до міфу як до архаїчного явища, несумісного з науково-технічним прогресом. Однак, очевидно, що в ХХІ ст. міфологічні форми не тільки не зникають зі свідомості людей, а й виникають нові, навіть у сучасній культурній системі із сильними раціональними складовими. Активізовані міфологічні уявлення стають потужним атрибутом медіакультури як домінуючої культури інформаційного постмодерністського суспільства. Починаючи з Р. Барта, міф інтерпретують як семіотичний феномен сучасної культури, як комунікативну систему. Завдяки бурхливому розвитку комунікативних засобів, особливо екранних медіа, поступово формується тотальна чи колективна міфологія. З'являються думки про існування «панміфологізму» нашого часу: «присутність міфу (вірніше, міфічного) відчувається всюди». В інформаційному просторі у величезних кількостях і з небаченою швидкістю продукуються соціальні, політичні, художні, релігійні та інші міфи. Це технологічні міфи, які вирізняються тим, що не спираються на архетипи, а «вписуються» в якийсь уже давно існуючий «вічний» міф. Звичайно, сучасні міфи (політичні, соціологічні чи культурологічні) набули нових конфігурацій, однак не втратили головного – синкретичної форми мислення [52].

Чому так відбувається, чому міфи досі продовжують існувати в наш раціональний час? За Р. Бартом, це можливо тоді, коли «створений образ дійсності відповідає ціннісним очікуванням носіїв міфосвідомості» []. Це пояснює появу численних соціально-політичних міфів, штучно змодельованих на потребу масової свідомості, коли реальні соціальні чи етичні проблеми замінюють спрощені уявлення про вічну боротьбу двох міфологізованих концептів. Міфотворчість ґрунтується на психологічному прагненні людини осягнути невідоме й отримати просте його тлумачення.

В емоційній сфері найбільш сильно проявляється афективна функція міфу, тобто його здатність викликати в людині сильні та глибокі почуття й утримувати

їх довгий час. Для інтелекту більш важливою є когнітивна функція міфу. Якими б нелогічними та бездоказовими не виступали міфологічні пояснення, вони все ж таки дають можливість орієнтуватися у світі та жити в ньому, а тому можуть існувати довгий час, доки більш надійні та переконливі наукові пояснення не прийдуть їм на зміну. А оскільки межі непізнанного розширюються пропорційно зростанню людських знань, для міфологічних пояснень завжди знайдеться місце в картині світу. Величезне значення має міф для регулювання поведінки в суспільстві. Цю функцію називають регулятивною.

Міфологічні концепції в сучасному світі мають відповідати двом основним вимогам. Перша – вони повинні постійно демонструвати громадянам суспільства певні стандарти поведінки. Інша вимога полягає в тому, щоб створити єдину міфологічну концепцію, що відповідатиме індивіду маси й усій масі. Необхідна «компактна» концепція, тому що суспільство реагує саме на доступні, зрозумілі, «компактні» теорії. Міфологічна теорія має відповідати прагненням усіх і кожного окремо. Міфологічна свідомість проникає всюди. У вищих шарах свідомості міфотворчість стає знаряддям ідеології. Дискусійно-політичні утворення, що досить поширені, проголошуються міфами з єдиною метою – уникнути явної вказівки на соціальний суб'єкт як на їх джерело, розчиняючи його в «несвідомій колективній творчості», і при цьому уникнути моральної відповідальності за маніпуляцію суспільною свідомістю. «Кожен, хто знає таємницю міфа, стає рівноцінним партнером світового дійства разом з іншими силами, які беруть у ньому участь» [11, 41].

Міфологічні уявлення за формами суспільної свідомості можна поділити на політичні, правові, наукові, філософські, релігійні. У структурі суспільної свідомості передбачаються три елементи: суспільна психологія, ідеологія, наука: відповідно, розрізняються два рівні: буденний і теоретичний. Міфологічні уявлення мають місце в кожному з елементів даної структури, адже в ній переплітаються і взаємодіють матеріальне й ідеальне, об'єктивне та суб'єктивне, стихійне і свідоме, воля мас і воля партій, інтереси груп й інтереси особистостей.

Міфологія – світогляд суспільства епохи полювання й збирання, ранніх форм землеробства. Міфи – це оповідання про діяльність предків, богів, героїв про походження світу різних природних явищ і суспільних установок – норм, звичаїв, правил поведінки. З погляду сучасної людини міфи – це казки, фантастичні уявлення, вигадки, за допомогою яких людина намагалася пояснити навколишній світ. Дійсно, міфи згодом стають казками. Це відбувається, коли в міфи перестають вірити. Але спочатку міфи – частина реального життя й події, у них описані, сприймаються як те, що було насправді. Більше того, події, описані в міфі, розглядаються як події найважливіші в житті світу й родового колективу. Міфи – священна історія роду. У міфологічному минулому були закладені основи всього, і тільки завдяки цьому рід може існувати. Міфи були частиною реального життя. Щоб зрозуміти міфологічну свідомість, треба зрозуміти реальне життя, спосіб існування у світі людини тієї далекої епохи. Різні типи відтворення досвіду припускають різні форми соціальності й різні форми свідомості. Дослідники культури традиційного суспільства відзначають найважливішу особливість діяльності індивіда цієї культури. Усяка значима дія людини традиційного суспільства є відтворення «минулого діяння», повторення міфічного «зразка». Те, що він робить, уже робилося. Його життя – безперервне повторення дій, відкритих іншими – богами, предками або героями.

Будь-які значимі дії повторюють, відтворюють «зразок» – дії предків або богів. Предки встановили всі ритуали й повеліли їх виконувати. Ритуал у первісному суспільстві, на думку деяких фахівців, – це і є безпосереднє буття міфу. Жест, ритуал, дійство є генетично вихідною формою буття міфу, зовсім не схожою на пізні форми його буття у вигляді міфологічної розповіді. Архаїчна людина не промовляє міф, а ритуально його актуалізує, запалює його існування через відтворення структур ритуалу. Кассіретер зазначав, що вплив міфу посилюється завдяки введенню і використанню нових ритуалів. На його думку, міф закріплюється завдяки ритуалам, саме вони певним чином забезпечують міфу довготривалість. Установлення ритуалів і заборон розглядалося як перехід від дикості й хаосу до порядку. Людина лише повторює акт творення. Виготовлення

знарядь праці, домашнього начиння, трудові операції, одруження, танці, двобої – усе це відтворення «зразка», заданого предками або богами. Для всіх земних предметів, будов, частин ландшафту, дій існує «небесний» прообраз, архетип. Такі уявлення можна знайти в міфах різних народів [2, 17].

Оскільки в громаді досвід передається у формі навичок і вмінь, які молодші повинні засвоїти, наслідуючи старшим, тому й соціальна структура заснована на авторитеті та владі старших, старійшин. Вони – хоронителі досвіду, який, у свою чергу, одержали від далеких предків. Цей ланцюжок завершується первопредком, культурним героєм або богом, який був першим, хто навчив людей, як треба жити.

Розгляд родової громади як ієрархічної структури, дозволяє зрозуміти багато сторін її життя, і головне – її свідомість, систему уявлень про навколишню дійсність. У ній боги й предки – позначення кінцевої причини: від кого виходить наказ, веління робити щось або заборона на певні дії. Предки наказують і забороняють, живі їм підкоряються. Невиконання встановлених предками норм спричиняє покарання. Як покарання богів сприймаються смерть, неврожай, повінь, війни і т.д. Життя індивіда підпорядковане масі приписів і заборон (табу), зміст яких не з'ясовується й не обговорюється. Так треба, так велено, так робили предки – це основний принцип дії в громаді [17].

Сім'я та армія – два сучасні аналоги родового колективу. Основні правила взаємин в армії й у родовій громаді теж збігаються. Кожний має право на свою частку їжі й на підтримку й захист своїх. Усі відповідають за кожного й кожний за всіх. Цінують тих, хто готовий жертвувати собою заради інших, вірність і відданість. Не можна бути слабким, не можна бути не таким, як усі, не можна бути жадібним і боягузливим, треба ділитися з усіма, не можна бути егоїстом. Треба виконувати покладене й підкорятися старшим [24].

Міфологічна картина світу, як і будь-яка інша, заснована на протиставленні «порядок- хаос». Вона «пояснює», що таке порядок, хто його підтримує, хто порушує й що треба робити, щоб був порядок, а не хаос. Картина світу дає «зразок», що «треба робити». Боги з хаосу створили порядок, розставивши все по

своїх місцях і вказавши, що і як треба робити. Поки воля предків виконується, ритуали відтворюються – існує порядок; їхнє порушення веде до безладдя. Безладдя завжди існує поруч із порядком і загрожує його поглинути. Безладдя — «дикий» стан, недотримання заборон, відсутність правил, свавілля.

Порядок – установлення предків-богів, які перемогли сили хаосу. Сили хаосу періодично вириваються на волю й ламають устояний порядок: дракони, чудовиська, і т.д., усе це знаряддя темних сил. У більш дрібних масштабах хаос породжується порушенням заборон (табу), свавіллям людей. У цьому випадку необхідне очищення, покаєння, жертва. Порядок і хаос насамперед у руках богів, але також і в руках людини (особливо вождя або жерця). Чим ближче людина до світу предків, тим більше він відповідальний за порядок і тим більше заборон повинен дотримувати. Усяке порушення порядку — хвороби, посухи, повені і т.д. - покаєння богів, тому для відновлення порядку треба з'ясувати причину гніву богів, довідатися, чого прагнуть боги. Це можливо зробити через певні процедури: гадання, прорікання і т.д. [2, 41]

Багато дослідників розглядають міфи як спробу пояснення причинних зав'язків і в цьому змісті порівнюють міф з наукою. Відомо, що більшість міфів носили етіологічний характер, тобто розповідали про походження різних предметів, ремесел і звичаїв, у тому числі, про походження світу й людину.

Але головна функція міфу не в тому, щоб пояснювати походження світу. Міф говорить про те, хто й що повинен робити, і чому: хто у світі головний, хто панує, хто підкоряється, які боги за що відповідають і до якого бога треба звертатися в тому або іншому випадку. Це і є найважливіше знання про світ – знання волі богів. Старійшини стоять ближче за всіх до світу предків і витлумачують їхню волю. Пізніше ця функція переходить до жерця, вождя, царя або священика. Спілкування із предками й богами поступово перетворюється в особливе мистецтво, доступне тільки вибраним. Як відомо, вони є, насамперед, «культурними героями», творцями «зразка», архетипової дії. Але вони мають також певний характер, який пояснює різні порушення порядку, позитивні або негативні, у житті людей. У міфах

африканських народів вищий бог, Деміург, творець людей і всього миру, часто з'являється як дратівливий і самозакоханий старець. Від нього залежить урожай, число дітей у сім'ях, їх доля. У міфах збереглися оповідання про ту далеку пору, коли люди жили в безпосередній близькості від бога. У цих міфах бог представлений людиною, наділеною марнославством, ласою на лестоців, самолюбною, чутливою до вищих знаків уваги [39].

Міфи для прадавньої людини така ж реальність як наукові теорії для людини сучасного. За допомогою того й іншого людина орієнтується у світі, інтерпретує процеси, що відбуваються в ньому. Оскільки життя родової громади засноване на повторенні дій предків, практик-ритуалів, що підкоряють собі індивіда, що й мають форму наказу, безумовного веління, яке необхідно виконувати, світовий порядок також розглядається як існуючий з волі богів, заснований на відтворенні якоїсь першодії, «зразка», заданого колись богом [19].

Міфічне минуле залишається «минулим», але його магічна еманация як би доходить через такі канали, як ритуали і сни. Первісний міф незмінно залишається розповіддю про минуле, а минуле джерелом всього субстанціонального в сьогоденні [4, 176]. О. Хюльткранц, сучасний шведський історик релігії, вважає, що віднесення до далекого минулого – специфічна ознака, за якою міфологія відділяється від релігії, орієнтованої на сьогодення, що безперервно переживається [2, 76].

Щоб наочно побачити принципи роботи міфологічної свідомості, яка забезпечує успіх багатьом політичним ідеям, брендам, лозунгам, та лежить в основі певної ідеології, необхідно звернутися до характерних ознак міфу, які були визначені ще такими дослідниками, як М. Еліаде і О. Лосєв, К.Юнг та іншими. Так, за М. Еліаде, міф складає історію подвигів надприродних істот, яка є і істинною (оскільки вона відноситься до реального світу) і сакральною (бо є результатом творчої діяльності надприродних істот) [15].

Міфи були викликані потребою людей пізнати навколишню дійсність, хоч якось пояснити незрозумілі для них явища. Людина намагалася усвідомити природу свого походження, зрозуміти влаштування світу й навіть передбачити

своє майбутнє. Зрозуміло, що міфи – це не наукове пояснення. Вони викладені мовою художньої прози й не претендують на науковість. Перерахуймо основні особливості міфологічної свідомості:

- людина в міфах відчуває себе не володарем світу, а лише його малою частиною;

- людина не намагається піднятися над природною стихією, відмовитися від суспільних відносин;

- людина, природа й суспільство в міфах є нерозривним цілим.

Міфологічна свідомість не визнає доводів розуму, тому що в цих сказаннях переважають емоції. Для міфів важливі образи, а не поняття та явища, що їх пояснюють.

Отже основні особливості міфів і міфотворчості, а також їхня роль в історії людського суспільства:

- особливе сприйняття світу, природи, суспільства й людини та, відповідно, особливе пояснення;

- міфи встановлювали зв'язки між минулим, сьогоденням і майбутнім;

- міфи стали єдиною ланкою між поколіннями, що передає накопичені знання, досвід, культурні цінності.

1.3. Роль міфу в реальному повсякденному житті особистості

Одним із перших термін “особистісний міф” у психотерапевтичну літературу запровадив психоаналітик Е.Кріс у 1954 р. Він використовував цей термін для опису певних сторін людської особистості, що вислизали від спостерігача, на які психоаналітикові слід звернути увагу, якщо він бажає досягти тривалих змін у поведінці клієнта. Д.Файнштейн у 1979 р. створив концепцію особистісної міфології як головного виміру особистості, що пов’язаний як зі сталими міфами конкретної культури, так і з внутрішньою психодинамікою людини [24].

Д.Маклістер визначав особистісний міф людини як повість, що її ми оповідаємо власним життям, як те, що пронизує сенсом нашу повсякденність. Саме він рекомендував використовувати сновидіння для виявлення особистісного міфу людини [25].

Проте першими, хто почав широко застосовувати цю концепцію в груповій роботі зі сновидіннями, були М.Ульман та Н.Циммерман у 1985 р. Ними було виявлено, що найпоширенішими сюжетами неадекватних особистісних міфів є: особиста невразливість (“я можу подолати все, що постає на моєму шляхові”); зайвий самозахист (“допитливість небезпечна, безпека – у покірливості”); страх неуспіху (“я хіба матиму успіх, не варто й пробувати”) [26].

Фахівці з когнітивної психології виявили, що такі системи вірувань, як особистісні міфи, можуть кодуватися у вербальній або образній формі, можуть усвідомлюватися чи не усвідомлюватися людиною у стані неспання, на них можуть впливати спадковість та/або досвід. Вони можуть діяти на різних

рівнях людського буття (як у повсякденності, так і в критичних ситуаціях); протягом життя вони можуть наражатися на зміни в результаті набуття нового досвіду. Особистісна міфологія включає в себе всі думки й почуття, що взаємодіють та часом є взаємовиключними, які людина відчуває по відношенню до світу як свідомо, так і несвідомо. Ці міфи формують характер учинків, які здійснюють люди, так само як і спосіб витлумачення ними свого досвіду.

Найдетальніше концепцію особистісного міфу розроблено в аналітичній міфології. К.Г.Юнг уважав, що цілісний аналіз способу життя особистості, її життєвого шляху можливий лише через максимально повне вивчення несвідомої основи цього процесу, яку структуровано особистісним міфом – неусвідомлюваним сценарієм тієї п'єси, яку свідомість розігрує за активної участі архетипів колективного несвідомого [22; 23].

В концепції юнгіанства життєвий шлях людини розглядається як процес індивідуації, самовизначення, саморозвитку. В цьому ключі особистісний міф трактується як система несвідомих образів та інтенцій, що визначає унікальний варіант процесу індивідуації конкретної людини, несвідомий зразок, який вона наслідує у різні періоди життя, зовсім цього не підозрюючи, як і того, що певні його етапи взаємопов'язано та взаємообумовлено зовсім інакше, ніж здається пам'яті та свідомості. Особистісний міф є ідеєю, яка пов'язує життя людини та її долю.

Та незважаючи на те, що в багатьох психологічних теоріях мова йде про міфологічні аспекти особистості, на сьогоднішній день у науці немає єдності поглядів щодо змістового наповнення цього поняття.

Висновки до розділу I

Таким чином, виявлена специфіка міфу полягає в тому, що міф виражає потреби і інтереси людини як синкретична, до рефлексивна, суб'єктивна, ірраціональна, чуттєва і помилкова форма свідомості людини. З цього можна зробити наступні висновки:

По-перше як цілісна до рефлексивна форма міфологічна система відповідає на буденному рівні свідомості на всі питання і задовольняє всі його потреби, носить характер поліфункціональності.

По-друге міф виступає як основний спосіб соціального зв'язку між людьми, форма організації і регулювання, яка дозволяє здійснювати спільні дії до досягнення цілей свого існування.

По-третє міфологічна свідомість має характер інстинктивного, не критичного ставлення до достовірності відображення світу в свідомості людини.

І останнє – у міфі немає абстрактних понять, в ньому все – дуже конкретно, персоніфіковано, одушевлене. Міфологічна свідомість мислить символами: кожен образ, герой, дійова особа позначає явище або поняття що стоїть за ним. Міф для людини в повсякденному житті виступає як абсолютна дійсність, згідно якою людина діє і живе.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО МІФУ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ПОБУДОВІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ

2.1. Ознаки міфологізації сімейних розповідей

Сучасна людина несе в собі рудіменти міфологічної культури, включаючи мислення, свідомість та відповідне сприйняття. Міф являє собою багатогранне явище, що і дає нам можливість реконструювати міф в сімейній структурі. У своєму дослідженні ми виділяємо кілька основних ознак міфологізації сімейних оповідань, а саме комунікативна система міфу, реалістичність, історичність та моделювання повсякденної реальності. Серед спроб дефініювати особистісну міфологію індивіда можна виділити тенденції як у бік спрощеної раціоналізації, так і надмірної сакралізації цього модусу. Наприклад, І.В.Вачков визначає особистісний міф людини як її картину світу, в якій можливою є та чи інша психологічна подія [5].

Г.А.Цукерман та Б.М.Мастеров відзначають, що “міфи та збудовані на їхній основі картини світу виконують одну й ту саму функцію: служать нам для орієнтації у зовнішньому й внутрішньому світі, структурують зовнішній та внутрішній світ, дозволяють діяти й щось змінювати у зовнішньому й внутрішньому світі” [19, 94].

На їхню думку, людина діє й відчуває згідно з уявленням про світ, яке було несвідомо засвоєне нею в її культурі. Курйозним є те, що І.Ю.Черепанова, яка розробила методику ВМО (“Вербальної міфологізації особистості”), спрямовану на продуктивну зміну ставлення суб’єкта до власних міфів, узагалі не розкриває змісту досліджуваного поняття. Її послідовники ж, які називають себе міфодизайн-групою “Родон”, акцентують те, що кожна людина носить у собі свій власний героїчний епос, у якому переплетені реальність та вигадка, минуле та фантазії про майбутнє, реальне та ідеальне. Цей внутрішній епос є погано усвідомленим та в процесі міфологізації

набуває форми реального тексту, написаного унікальною, індивідуальною мовою, зрозумілою вповні лише самому носієві міфу. Вони також зауважують, що зміст особистісного міфу в метафоричній формі включає опис проблем індивіда, а також певні індивідуальні стратегії, що породжують ці проблеми. [20]

З точки зору С.Кріпнера, особистісні міфології складаються з динамічних систем особистісних міфів, які є взаємодоповнюваними та суперечливими, – тих сталих комплексів, думок, образів і почуттів, що надають сенс минулому, визначають теперішнє та вказують напрям для майбутнього [54].

Наведені вище приклади трактування досліджуваного феномену наочно ілюструють, що різні автори, розкриваючи зміст поняття особистісної міфології, мають на увазі кожного разу інше, причому в більшості випадків мова йде про ілюзорні, ірраціональні, вкрай суб'єктивні способи світосприйняття, на підставі яких індивід конструює власні уявлення про світ та про себе. Багато-хто з авторів так само відзначає, що психологічні змісти особистісної міфології є емоційно насиченими, їх важко рефлексувати, та вони, безперечно, впливають на організацію ціннісно-сислової сфери особистості.

У певних дослідників, які займаються проблемою особистісної міфології, можна простежити тенденцію до змішування понять “міф” та “текст”. У цьому питанні ми поділяємо точку зору В.П.Руднева про досеміотичну природу міфологічної свідомості, який вважає, що “міфологічна модель світу не знає протиставлення тексту й реальності.

Міфологічна стадія свідомості – це стадія досеміотична. Знак тут дорівнює денотатові, висловлення про дію – самій дії, частина – цілому тощо. У певному сенсі поняття міфу є поняттям самозаперечувальним. Оскільки там, де є слово “міф”, уже немає самого міфу, а там, де є міф, немає поняття міфу, як і взагалі немає жодних понять. Текст виникає при деміфологізації мислення, на стадії розгортання часового циклу у лінійну послідовність, тобто на стадії епосу, який уже в певному сенсі є текстом” [15, 26].

У психологічній науці також розроблено низку близьких за змістом до особистісного міфу понять: “сценарна матриця” (Е.Берна), “іраціональні переконання” (Д.Долларда), “базові концепції “ (Н.Пезешкіана), “фіксовані ідеї” (Ф.Флемінга), “поведінкові патерни” (Г.Саллівана) тощо.

Базовою ідеєю трансактного аналізу Е.Берна виступає концепція сценарної матриці як діаграми, в якій відбито батьківські й прабатьківські установки, що з високим ступенем імовірності зумовлюють життєвий шлях суб’єкта. З точки зору Е.Берна, саме дитячі переживання несвідомого характеру значною мірою формують первісний “протокол” сценарію, реалізація якого здійснюється індивідом упродовж усього його життя. Проте, дана структура не є статичною, а може зазнавати змін у процесі набуття життєвого досвіду суб’єктом та одержання ним інших установок-настанов від багатьох значущих для нього людей на різних етапах свого розвитку [43].

З положенням про провідну роль впливу моделей взаємодії дитини з навколишнім світом на основні поведінкові патерни дорослої людини перегукуються й концепції Н.Пезешкіана, з точки зору якого базою для проектування поведінкових моделей індивіда є несвідомі когнітивні та емоційні структури, що породжують певні системи взаємозв’язків, що їх він називає індивідуальною міфологією [13].

Ідеї істотного впливу раннього дитячого досвіду на подальшу поведінку людини розроблені також у концепціях А.Адлера [1].

Дж.Вайс у теорії патогенних переконань акцентує увагу на ролі радше афективних, ніж когнітивних реакцій малої дитини на навколишню дійсність у процесі формування уявлень про неї [4].

Ці ідеї є відбиті також у поглядах К.Роджерса, який вважає, що “саме неусвідомлювані емоційні чинники є основою в процесах прилаштування індивіда до реальності, та що визволення від цих емоційно забарвлених установок сприяє його особистісному зростанню” [14, 29].

Безперечно, механізм формування базових сенсів та концептів особистісного міфу суб’єкта являє собою складну взаємодію як емоційного,

так і когнітивного чинників, вивчення якої лише починається у контексті дослідження багатогранності поняття особистісного досвіду. Інтегруючи зміст викладених вище концепцій, спробуємо визначити досліджуваний феномен. З нашої точки зору, особистісна міфологія являє собою ціннісно-смысловий континуум, що складається з динамічних конструктів особистісних міфів, а також систем комплексних взаємозв'язків між ними, які у свою чергу, можуть виконувати взаємодоповнювальні, виключні, структурувальні та багато інших функцій. Під особистісним міфом ми розуміємо досеміотичне невербальне утворення, систему як неусвідомлюваних, так і почасти усвідомлених образів та інтенцій, які зорганізуються навколо стрижневих тем існування та формують ціннісну ієрархію особистості та її базові способи світосприйняття.

Дослідження особистісної міфології індивіда на сьогоднішній день є складним завданням, розв'язання якого ускладнено внаслідок надзвичайної згорнутості особистісного міфу. Основні сенси концепції буття людини та її базові способи емоційно-чуттєвого світосприйняття представлені в особистісному світі суб'єкта в символічній формі, внаслідок чого ці змісти важко рефлексувати. Як здається, вони формуються як нашарування когнітивно недопереробленої або неузгодженої емоційно-образної інформації.

Безперечно, особистісний міф як ціннісна ієрархія індивіда та його базові способи світосприйняття формується протягом усього життєвого шляху людини. Проте, в ранньому дитинстві, в період передпоняттєвого мислення існують явні передумови для інтенсивного накопичення дитиною когнітивно недопереробленої емоційно яскраво забарвленої інформації. “Це образне міфічне переживання світу залишається фундаментом, який завжди зберігається під нашим раціональним мисленням. (...) Ця галузь образів та фантазій, високою мірою емоційно заряджених, стає фундаментом як для нових душевних здобутків дитини, так і процесів зміни та розвитку, що відбуваються в душі дорослої людини” [6, 47].

Спроби встановити кореляційний зв'язок між міфологічним та дитячим мисленням супроводжують усю історію міфознавства, проте суворий розгорнутий аналіз цього питання в сучасній психологічній науці практично відсутній. Зупинимось докладніше на деяких ключових характеристиках міфологічної свідомості.

Внаслідок того, що міфологічне мислення розглядає існування індивіда одночасно в минулому, теперішньому та майбутньому, предки, сучасники та їхні нащадки виявляються членами єдиної величезної родини, а в масштабах суспільства – позачасового соціального організму. Таким чином, істотною рисою міфомислення є не стільки перетворення минулого, скільки можливість для окремої людини та суспільства в цілому втілення принципів несвідомого в безпосередньому сьогодні та на цій основі формування майбутнього розвитку. З точки зору Ю.М.Лотмана і Б.А.Успенського, “міфологічному світу притаманне специфічне міфологічне розуміння простору: він уявляється не у вигляді континууму, а як сукупність окремих об'єктів, що носять власні імена. У проміжках між ними простір ніби переривається, (...) не маючи такої, на нашу думку, підставової ознаки, як безперервність. Частковим наслідком цього є “шматковий” характер міфологічного простору та те, що переміщення з одного локуса в інший може відбуватися поза часом, (...) або ж довільно стискатися чи розтягатися щодо плину часу” [10, 38].

Для міфологічного мислення не є характерним усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків, а його структура, хоча це й суперечить законам формальної логіки, однак підкорюється своїм внутрішнім принципам, які не мають раціонального пояснення. Емоційне забарвлення людських почуттів є в цьому випадку важливішим, ніж аналіз причин, що викликали ці почуття. В міфологічному просторі все пов'язано між собою: суб'єкт і об'єкт відсутні як такі, діє принцип приналежності, тобто спільності існування людей, тварин, рослин. У міфі немає місця суперечностям, а проблеми, що існують,

зводяться до прийнятих стандартних ситуацій, що інтерпретуються через образи.

Є.М.Мелетинський підкреслює, що “міф на кожному кроці порушує закони формальної логіки, зокрема – закон виключеного третього, єдину ознаку логічного поділу тощо. Логіка міфу використовує хибну підставу, коли передумова, необхідна для виведення висновку, заздалегідь приймається як мовчазне припущення. У міфі все умовне є безумовним, гіпотетичне – категоричним, а безумовність умовною” [12, 42].

З точки зору В.П.Руднева, міф не розрізняє ані суб’єкта, ані об’єкта, ані предикату. Міф узагалі не знає слів і синтаксису в сучасному сенсі. “У міфологічній свідомості панує найбільш примітивний синтаксичний (досинтаксичний) лад – інкорпорууючий: в ньому слово й речення – це одне й те саме, невідокремлені сенси нанизуються один на один” [16, 71].

Умовою можливості міфу є такий психологічний процес, який забезпечує тотожність ідеального та реального. Цей психологічний стан, це повне сполучення речі та ідеї, відомі кожному з нас. Це первісний та спонтанний механізм періоду дитинства, “чарівний” механізм, за допомогою якого світ може трансформуватися з банального у магічний за один момент. Існує певна структура, в якій зустрічаються матеріальне та ідеальне, в якій уже немає ані ідей, ані матерії, а лише їхній сплав. Та хоча міф не є матеріальним утворенням, міфологічні символи народжуються у глибинах тіла та виражають водночас матеріальність та тілесність людини так само, як і його духовність. Субстратом цієї ідеально-матеріальної тотожності є відкриті К.Г.Юнгом архетипи колективного несвідомого. Повною мірою неможливо сказати, чи є вони психічними явищами або фізичними інстинктами. Розсунення меж індивідуальної свідомості наближає індивіда до таких шарів психіки, які вже не є суто духовними. Рух у напряміві до колективного несвідомого – це шлях дедалі більшої колективізації, рух, у міру якого духовність гасне у матеріальності тіла, в нейрохімічних процесах. Досягнувши

дна колективного несвідомого, індивід певною мірою зустрічається із самим матеріальним світом.

Архетипи колективного несвідомого – це той пункт, у якому розрізнення матерії та духу стає зовсім непотрібним, це пункт їхньої справжньої остаточної тотожності. З одного боку, міф не уявляється ідеально, а проживається реально, з другого, – він описує певну даність, водночас указуючи на необхідність тієї чи іншої зміни в ній та провокуючи людину до практичної діяльності.

З третього ж – пропонує індивіду розгорнутий та підкріплений багатовіковим досвідом сценарій. Слід зазначити, що незважаючи на здебільшого образно-символічний, емоційний, позасвідомий спосіб існування, міф адекватно відображає фундаментальні закони буття об'єкта, про який він оповідає. У зв'язку з цим було б доцільним згадати зауваження румунського дослідника міфології М. Еліаде про те, що “міфи розкривають структуру реальності та демонструють множинні модальності буття в світі. Ось чому вони є ілюстративними моделями людської поведінки” [21, 15].

Отже, завжди ядром життя людини й суспільства був і залишається міфологічний фундамент, який виражає спадкоємність становлення глобального загальнолюдського сенсу. “Подібна до своїх попередників, сучасна людина продовжує лишатися міфотворцем, але знову й знову розігрує драми тисячолітньої давнини, які базуються на архетипічних темах, та завдяки своїй здатності до усвідомлення може звільнитися від їхніх примусових обіймів” [2, 135].

У межах міфу сенс індивідуального існування стає загальнолюдським, життя конкретної людини підноситься на рівень усезагальний. Вона виводиться за межі повсякденності та сповнюється почуттям значущості, що не залежить від її соціального статусу, рівня інтелектуального або чуттєвого розвитку. Таким чином, як стверджував К.Г.Юнг, усі люди мають міфічну долю, що детермінує їхнє буття, а індивідуальні або ж групові міфології є виразом актуальності й життєздатності певної первісної, всезагальної міфології.

Безперечно, перелічені вище особливості міфологічного мислення: суб'єктивність сприйняття, емоційність, “шматковий” характер взаємовідносин з навколишнім світом, нехтування законами формальної логіки, ірраціональність, досеміотична природа, єдність матеріального та ідеального, – усе це значною мірою притаманне свідомості малої дитини, мислення якої алогічне, апросторове та абсолютно фантазійне. Справді, для неї світ – це “місце появи” та “місце зникнення” тих або інших речей. Його населено казковими персонажами, речі й іграшки є живими істотами, все може бути всім. Час може розтягатися й стискатися. Простір перервний. Події гри не підпорядковуються законам формальної логіки. Найменування предметів та явищ мала дитина робить у довільний спосіб.

2.2. Побудова перспектив у молоді

Один з найважливіших періодів у розвитку особистості – юність. Незважаючи на те, що вчені розходяться у визначенні чітких меж даного етапу розвитку, юнацький вік прийнято характеризувати як період між підлітковим віком і дорослістю.

Встановлення його тривалості в ході індивідуального розвитку, і, зокрема, визначення його кінця, вважається досить складною проблемою. Притому, що юність має внутрішню періодичність: рання юність (за Д. Б. Бромлей, від 11-13 до 15 років) і пізня юність (15-21 рік).

Фахівцями з проблем вікової морфології, фізіології та біохімії юнацький вік розглядається приблизно в межах 15-21 рік – для юнаків і 14-20 років – для дівчат. Змістом цього періоду є перехід від дитинства до дорослості, і тому його межі можуть сягати від 12-14 до 25 років. Ряд вітчизняних вчених (Д. Б. Ельконін, Л. С. Виготський) розуміють юність як етап у підлітковому етапі. У західній психології існує тенденція об'єднання підліткового віку і юності в один віковий період – «adolescence» (період дорослішання або отроцтва), а людину цього віку називають «тинейджером». На думку інших дослідників, в період юності немає серйозних змін і утворень, відбувається лише кількісне накопичення утворень, що виникли і сформувалися на підлітковому етапі онтогенезу [9].

У період юності відбувається низка подій, які кардинально змінюють всі сторони особистості, змінюють її соціальний статус: закінчення навчання, вибір професійної діяльності, звільнення від батьківської опіки і встановлення статевої ідентичності. У цьому віці людина стоїть перед рішенням основоположної проблеми, пов'язаної з вибором життєвого шляху. Від того, який вибір вона зробить, яке рішення прийме, чи буде вона нести самотійну відповідальність, залежить її успішність у життєдіяльності в цілому, в соціальному дозріванні. У юнацькому віці вирішуються різноманітні завдання, але всі вони об'єднані спільним завданням – це самовизначення, самореалізація, рішення задачі на сенс.

До моменту закінчення школи і вступу до вищого навчального закладу у молодих людей вже сформовані уявлення про порівняно віддаленому майбутньому в багатьох сферах життєдіяльності, у тому числі і в професійній. Але проблема полягає в тому, що домагання в юнацькому віці у сфері професійної освіти виявляються нереалістичними: високий рівень домагань не підкріплюється відповідними професійними спрямуваннями. Ймовірно, однією з причин неузгодженості професійних планів та життєвих цілей молоді є невідповідність особливостей спрямованості особистості юнаків та дівчат зробленому ними вибору.

Аналогічно до підходу у встановленні вікових меж у психологічній науці немає і єдиного підходу до поняття «спрямованість особистості». У різних концепціях ця характеристика визначається по-різному, а іноді і має специфічну назву.

Сучасне уявлення про поняття «спрямованість» можна пов'язати з визначенням С.Л. Рубінштейна. Як стверджує автор, проблема спрямованості – це, перш за все, питання про динамічні тенденції, які в якості мотивів визначають людську діяльність, самі, у свою чергу, визначаючись її цілями і завданнями [31].

Спрямованість як властивість особистості розглядає Б.Г. Ананьєв. В його уяві, основу даної властивості особистості складає сукупність ціннісних орієнтацій, динамічних відносин, мотивів поведінки – це основна життєва спрямованість. Статус і соціальні функції – ролі, мотивація поведінки і ціннісні орієнтації, структура і динаміка відносин – все це характеристики особистості, що визначають її світогляд, життєву спрямованість, суспільну поведінку, основні тенденції розвитку [2;3].

На думку А.Г. Ковальова, під спрямованістю мається на увазі те, що особистість хоче, куди і до чого вона прагне, її ставлення до дійсності і до самої себе, своїх обов'язків, тобто те, що складає ядро життєвої позиції особистості. Спрямованість характеризується ставленням особистості до своїх обов'язків, соціальними установками, ціннісними орієнтаціями, потребами та інтересами. Спрямованість і характер діяльності та поведінки особистості залежить від того, які потреби найбільш розвинені, і від досконалості системи самоврядування, від світогляду особистості [25].

Концепція динамічної функціональної структури особистості Платонова К.К. за ціле бере особистість, тобто людину як є носієм свідомості і як одну з двох підструктур людини, взятого за ще більш широке ціле (інша підструктура його – організм). Спрямованість, узята як ціле, включає в себе такі її форми, як підструктури: потяги, бажання, інтереси, схильності, ідеали, світогляд, переконання. У цих формах спрямованості особистості виявляються і відносини, і

моральні якості особистості, і різні форми потреб. Але більш за все активність спрямованості проявляється через переконання.

У теорії відносин В.Н. Мясищева спрямованість особистості виступає як домінуюче ставлення, підкоряє собі інші і визначаючи життєвий шлях людини. Це поняття, що характеризує домінування певного відношення, можна застосувати до особистості, оскільки особистість багатосторонньо різноманітна, динамічна і в своїй поведінці в більшості випадків визначається зовнішніми моментами. Відносини людини різноманітні, а тому вони можуть розкрити різноманіття людської особистості [23].

У концепції Л.І. Божович та її школи спрямованість є стержнем цілісної структури особистості. З позицій, в основі спрямованості особистості лежить виникаюча в процесі життя і виховання людини стійко домінуюча система мотивів, в якій основні, провідні мотиви, підпорядковують собі все інше, характеризують будову мотиваційної сфери людини. Виникнення такого роду ієрархічної системи мотивів забезпечує найвищу стійкість особистості. Розвиток мотиваційної сфери стає основою формування особистості: зріла особистість організує свою поведінку в умовах дії кількох мотивів; вибирає цілі діяльності і за допомогою спеціально організованої мотиваційної сфери регулює свою поведінку таким чином, щоб були придушені небажані, хоча навіть і більш сильні мотиви [4].

При всьому різноманітті підходів до визначення спрямованість особистості виступає як системоутворюючі властивість особистості, визначаючи її психологічний склад. Саме в цій властивості виражаються цілі, в ім'я яких діє особистість, її мотиви її суб'єктивні ставлення до різних сторін дійсності - вся система її характеристик. Ломов Б.Ф. стверджує: «У глобальному плані спрямованість можна оцінити як відношення того, що особистість отримує і бере від суспільства (маються на увазі і матеріальні, і духовні цінності), до того, що вона йому дає, вносить в його розвиток».

Те, як саме конкретна особистість бере участь у тих чи інших соціальних процесах (сприяє їхньому розвитку, протидіє, гальмує або ухиляється від участі в

них), залежить від її спрямованості, яка формується в процесі розвитку особистості в системі суспільних відносин.

Будучи структурним елементом особистості, спрямованість, у свою чергу, представлена взаємозалежними ланками: потребами, установками, мотивами, цінностями, світоглядом, переконаннями. Весь цей причинно-наслідковий ланцюг виявляється у відношенні особистості до себе і в її ставленні до суспільства.

Виходячи з подібного уявлення про спрямованість особистості та її структури, розгляд її особливостей в юнацькому віці є багатоаспектним процесом.

Так, варто відзначити, що спрямованість особистості впливає на різку зміну внутрішньої позиції людини при переході від підліткового віку до ранньої юності (Л. І. Божович, В. А. Крутецький, І. С. Кон). Настрій у майбутнє стає основною спрямованістю особистості і проблема вибору майбутньої професії, подальшого життєвого шляху знаходиться в центрі уваги інтересів, планів юнака. Не випадково основним новоутворенням у старшому шкільному віці стає життєве і професійне самовизначення, усвідомлення свого місця в майбутньому, тобто народження «життєвої перспективи», уявлення про своє бажане «я», про те, що б хотілося здійснити в житті. На вершині мотиваційної ієрархії виявляються плани, наміри щодо майбутнього, вони починають підпорядковувати собі всі інші потреби, прагнення людини, припускають високий ступінь розвитку особистості, підготовлену усіма попередніми етапами онтогенезу [2, 17, 19].

Характерна риса юнацького віку – формування життєвих планів. З одного боку, життєвий план виникає в результаті спілкування і укрупнення цілей, які ставить перед собою особистість, інтеграції та ієрархізації її мотивів, становлення стійкого ядра ціннісних орієнтацій, які підпорядковують собі приватні перехідні прагнення. З іншого боку, йде процес конкретизації та диференціації цілей і мотивів.

Юнацьке ставлення до світу має здебільшого яскраво виражене особистісне забарвлення. Явища дійсності цікавлять юнака не самі по собі, а у зв'язку з

власним ставленням до них. Вони постійно оцінюють себе і інших, причому навіть приватні проблеми ставляться ними у морально-ідеологічну площину.

Світоглядний пошук включає в себе соціальну орієнтацію особистості, усвідомлення себе як частки, елемента соціальної спільності, вибір свого майбутнього соціального стану та способів його досягнення.

Слід зазначити актуальним особливий вид спрямованості – смисложиттєву орієнтацію особистості. Це орієнтація особистості, в якій провідне місце посідають мотиви пошуку сенсу власного життя, мотиви побудови власної долі, мотиви, що орієнтують не тільки на найближчу перспективу, але і на віддалені етапи життя, що охоплюють всі життєвий простір особистості.

Звертаючи увагу на вивчення життєвої орієнтації особистості в юнацькому віці ми виходимо з того, що саме на даному віковому етапі, коли формується світогляд, відбувається моральне самовизначення. Під впливом світогляду виникає досить стійка ієрархічна структура мотиваційної сфери. Принципова відмінність внутрішньої позиції юності від внутрішньої позиції підлітка – це спрямованість у майбутнє, все справжнє виступає для них у світлі цієї основної спрямованості їх особистості. Вибір подальшого шляху, професійне самовизначення є для старших школярів головним життєвим завданням.

Проблема сенсу життя значима для юнацького віку, коли сама реальна дійсність ставить людину перед необхідністю вибору подальшого життєвого шляху. Смисложиттєві орієнтації виникають не на порожньому місці, а їх «дозрівання» готується всім ходом попереднього особистісного розвитку. Це період формування особистісного фундаменту сенсу життя. Повноцінне формування особистості вирішальним чином залежить від того, які саме мотиви, цілі, цінності за своїм змістом стали провідними, домінуючими. Проблема сенсу життя відноситься до числа міждисциплінарних, так як сенс життя є однією з традиційних проблем філософії і теології, художньої літератури, в яких він аналізується переважно з змістовної сторони: в чому полягає сенс життя, який сенс життя можна вважати справжнім, добрим, гідним. У психологічній літературі також підкреслюється величезна значущість для людини

психологічного феномена сенсу життя. Але питання, в чому полягає сенс життя, не входить до компетенції психології. Як вказує Леонт'єв Д.А., в сферу інтересів психології особистості входить питання про те, який вплив надає сенс життю або переживання його відсутності на життя людини, а також проблема психологічних причин втрати і шляхів установлення сенсу життя. У психології сенс життя вивчається переважно під кутом зору того, як і під впливом яких чинників відбувається формування сенсу життя в індивідуальному розвитку, і як сформувався сенс життя або його відсутність впливає на життєдіяльність і свідомість особистості. Сенс життя психологами визначається як «більш-менш адекватне переживання інтенціональної спрямованості власного життя», «концентровану описову характеристику найбільш стрижневою і узагальненої динамічної смислової системи, відповідальної за загальну спрямованість життя суб'єкта як цілого», «генеральна лінія життя, що задає високу планку активної життєдіяльності людини, що допомагає йому не зламатися на крутих віражах долі, максимально використовувати власні резерви, направляючи їх на перетворення обставин і власної особистості». Ю. Б. Гіппенрейтер розглядає сенс життя «як процес, спрямований на повну інтеграцію та координацію мотиваційної сфери особистості» [20].

Для С. Л. Рубінштейна сенс людського життя – бути джерелом світла і тепла для інших людей, бути перетворювачем життя, викорчувувати з неї всяку скверну і безперервно вдосконалювати життя.

Принципова відмінність підходу С.Л. Рубінштейна до проблем сенсу життя від екзистенціалізму в неемпіричності, в такій теоретизації цих проблем, при якій вони не були б зведені до долі одиничного індивіда і його емоціям. Значимість для С.Л. Рубінштейна екзистенціанальної концепції в тому, що саме вона поставила проблему життя в контексті драми людини епохи відчуження. Для Рубінштейна С.Л., осмислити проблему відчуження в суспільстві, де панував не індивідуалізм, а колективізм, – суть відчуження виявилася не на самоті, а в самому типі взаємин людей, що діють спільно, але способом, що виключає їх людську, етичну значущість, їх сутність, що діють як "маски". Відчуження тут

полягає не у відчуженні продуктів праці, і навіть не самої праці від людини, а у відчуженні його людської, етичної сутності. Звідси рубінштейнівське розуміння автентичності або фальшивості життя, відповідальності як життя «всерйоз».

Протиставляє спосіб існування людини М. Хайдеггер, що характеризується «виходом за свої межі», способу існування всього іншого суцього, буття в цілому. С.Л. Рубінштейн вважає неправомочним це протиставлення: він заперечує проти екзистенціалістському відриву людського існування від буття. Саме тому, зазначає С. Л. Рубінштейн, Хайдеггер не може побудувати свій другий том онтології, який був би присвячений онтології буття в цілому, а не тільки людського існування.

Екзистенціанальний «вихід за свої межі», приписуваний М. Хайдеггером лише людському існуванню, С. Л. Рубінштейн вважає загальним положенням, справедливим для будь-якого способу існування, для всього буття в цілому, і в тому числі для людського буття. Він вважає можливим зрозуміти і пояснити "вихід за свої межі", перехід у "інше" з позицій принципу детермінізму. Можливість виходів за межі даного способу існування, переходу в «інше» заснована на взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ. Діалектика взаємопереходів зовнішніх і внутрішніх умов проявляється в характеристиці внутрішньої специфіки даного способу існування в його зв'язку і зумовленості зовнішніми причинами, «іншими» явищами. Кожне дане явище в його взаємозв'язку з «іншими» представляє собою специфічний спосіб існування, пов'язаний сотнями переходів в «інше», обумовленості «іншим», представленості в «другом». Таку представленість «в іншому» С.Л.Рубінштейн вважає властивою відображенню свідомістю буття і будь-якому іншому відображенню.

У розміркуваннях Б. С. Братусь про сенс життя як про нагальну потребу, яка ґрунтується на фундаментальному протиріччі між обмеженістю (смертністю) індивідуального буття і універсальністю родової сутності людини[5].

У теорії В. Франкла поняття «сенс життя» займає центральне місце. Прагнення до пошуку і реалізації людиною сенсу життя він розглядає як вроджену мотиваційну тенденцію, властиву всім людям і є основним двигуном

поведінки і розвитку особистості. Відсутність сенсу виступає причиною багатьох психічних захворювань, в тому числі специфічних «ноогенного неврозів», та різних видів, що відхиляється. Хоча сенс життя кожної людини унікальний, існують і смислові універсалиї – цінності, які становлять узагальнені типові смисли. За В. Франклом, людина не може позбутися сенсу життя ні за яких обставин, сенс життя завжди може бути знайдений. Автор вважає, що людина може знайти сенс життя трьома шляхами[39]:

- 1) у справі, спрямованій на досягнення соціально-значущих цілей;
- 2) у переживанні гуманістичних цінностей;
- 3) зайнявши певну позицію по відношенню до обставин свого життя.

Безсумнівно, смисли вкорінені в бутті, вони існують в об'єктивній дійсності, але реалізація об'єктивно існуючого онтологічного сенсу завжди особистісний. Як вказує Д. А. Леонт'єв, те, що надає життю сенс, може лежати і в майбутньому (цілі), і в сьогоденні (почуття повноти і насиченості життя), і в минулому (задоволеність підсумками прожитого життя). Разом з тим це питання не пізнання, а визнання, людина не винаходить або інтелектуально конструює сенс свого життя, а знаходить його за допомогою конкретних дій. Таким чином, характеризуючи сенс життя, дослідники виділяють його позитивний вплив на життя людини і становлення його особистості. В.Е. Чудновський визначає два значення сенсу життя як психологічного феномена [36]:

- 1) суть, головне, основне в даному предметі, явищі;
- 2) особистісна значимість для людини цієї суті, цього головного, основного.

Феномен сенсу життя включає в себе обидва ці значення, причому суть, головне домінує над не головним, другорядним. Але визначення смисложиттєві «домінанти» – лише один аспект процесу пошуку сенсу життя. Дуже важливо встановити, наскільки дана домінанта «продуктивна», в якій мірі вона сприяє позитивному розвитку особистості. У зв'язку з цим доцільно мати на увазі адекватність сенсу життя як одну з основних його характеристик. У зв'язку з цим В. Е. Чудновським виділені дві ознаки адекватності сенсу життя [36]:

- «реалістичність» сенсу життя, тобто відповідність сенсу життя, з одного боку, готівковим, об'єктивним умовам, необхідним для його реалізації, з іншого - індивідуальним можливостям людини;

- «конструктивність» сенсу життя, тобто ступінь його позитивного (чи негативного) впливу на процес становлення особистості і успішність діяльності людини.

Дуже детальну характеристику даної потреби людини дав В. Франкл. На його думку, пошук мети свого існування властивий думаючим людям, що забезпечило до того ж усі свої базові потреби. Смісложиттєві орієнтації кожної людини – це набір властивих тільки даної особистості цінностей і цілей, які вона вибрала як основоположні свого існування. Особливість даної потреби полягає в унікальності її розуміння кожною людиною, а, отже, неможливо визначити готові кліше найбільш успішних цілей існування, що і створює труднощі їх вивчення та розвитку. В. Франкл вказував на той факт, що екзистенціальна фрустрація – феномен втрати сенсу життя і розвитку в зв'язку з цим особливого виду депресивного стану – властивий в основному «думаючої» молоді. Про актуальність проблеми пошуку сенсу життя в ранньому юнацькому віці говорять і багато вітчизняних психологи. Як стверджує Л.І. Божович, що вибір подальшого життєвого шляху, самовизначення стають для юнаків тим мотиваційним центром, який визначає їх діяльність, поведінку і їхнє ставлення до оточуючих [3].

2.3. Роль сімейного міфу в побудові життєвих перспектив особистості

Життя людини, з одного боку, є біологічне явище, а з іншого – соціально-історичний факт. Соціально- історична, специфічна для людини якість індивідуального буття як раз і фіксується в понятті життєвого шляху, в понятті життєвих перспектив особистості. Під цим поняттям мається на увазі життя людини як особистості.

Міф складний соціально-психологічний феномен, який певною мірою характеризує спрямованість і зміст активності особистості, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, що надає сенс і напрямок особистісним позиціям, поведінці, вчинкам.

А.М.Лобок звертає увагу на те, що культурний світ, у якому народжується дитина, носить закритий для неї характер унаслідок принципової його багатозначності: кожний культурний предмет та кожне слово мови володіють багаторівневою семантикою. Саме для орієнтації в цьому рухомому світі, який постійно пропонує нові повороти розуміння, але разом із тим є надзначущим для дитини, яка виявляється змушеною конструювати власну умовну систему координат, що охороняє дитячу свідомість від інформаційно-сміслового шоку при зіткненні з культурною ряснотою зовнішнього світу. Цю систему координат А.М.Лобок називає первісним міфом дитячої свідомості. “Це особлива координатна сітка, яку дитина сама вигадує й накидає на семантичне різноманіття культурного світу, що її оточує, аби здійснити якесь упорядкування чинників культурного світу. Головною смисловою точкою відліку в цій координатній сітці виявляється саме те, що традиційно розглядається як ключова особливість первісної міфологічної свідомості: у світі культури все є можливим. Усе може бути всім. Усе може бути перетворене на все. Чому? А тому, що так треба” [9, 64].

У цьому абсолютному принципі “так треба” полягає вищий міфологічний принцип дитячої свідомості. А.М.Лобок вважає, що пізнавальна активність дитини носить підкреслено безкорисливий характер. Дитина є нескінченно далекою від прагнення розмітити карту свого повсякденного життя крізь

призму певних критеріїв “безпечно – небезпечно”, “приємно – боляче” тощо. На початковій стадії свого розвитку для неї немає нейтральних предметів.

Світ міфу – це передусім світ імен, які людина дає навколишньому світові та через які заявляє про їхню суб’єктивну значущість для себе. Таким чином, найменована річ – це вже не просто об’єктивна реальність, а реальність суб’єктивно значуща. При цьому ім’я, яке людина надає предметові, – це вже міф, оскільки у самій природі предмету жодного імені немає.

На думку Ю.М.Лотмана та Б.А.Успенського, “тенденція розглядати всі слова мови як імена власні, ототожнення пізнання з процесом номінації, специфічне переживання простору й часу (...) та низка інших ознак, що збігаються з найбільш характерними рисами міфологічної свідомості, дозволяє говорити про дитячу свідомість як про типово міфологічну. Очевидно, у світі дитини на певній стадії розвитку немає спеціальної різниці між власними та невластими іменами” [11, 65].

Дитина будь-яке “об’єктивоване” ім’я навантажує своїми власними сенсами та в такий спосіб відмежовує простір свого особистого, суб’єктивного існування у світі. Найменувати – це у певному сенсі створити. Та це найменування звичайно не підкоряється жодним законам раціональної логіки. У зв’язку з цим О.М.Фрейденберг підкреслює, що “тут не лише немає жодної причинної залежності між назвою предмету та його найменуванням, але наявним є між ними повний логічний розрив. Міфологічне (міфотворче) мислення не визначає предмет із боку його ознак. Воно бере будь-який предмет, що має реальні ознаки величини, кольору, якості, призначення тощо, та надає йому образних, уявних рис, що йдуть урозріз з ознаками предмету. Значущість заміняє ознаки; будь-яка значущість є ознакою” [18, 44].

Міфологічне ім’я предмету – це без сумніву хибне ім’я, яке не відповідає об’єктивній сутності предмету. Однак саме воно, яке нічого не говорить про об’єкт найменування, робить той чи інший предмет для дитини культурно значущим та цікавим. Суб’єктивне ім’я предмету створює інтригу, що провокує потребу в семантичному дешифруванні цього імені. Таким чином,

міфологічне ім'я – це знак того, що об'єкт є цікавим: спочатку – як слово мови, що корелює з об'єктом та має паралельну культурну семантику, та лише згодом – як “предметна тінь” слова, яка ніби відкидається ним у вигляді реального предмета.

Перед психологами стоїть питання про причини такої організації взаємодії дитини й світу. В контексті цієї проблеми, на нашу думку, інтерес становить концепція А.М.Лобка про так зване “друге народження” людини в процесі становлення індивіда в культурі [8].

На думку А.М.Лобка, “саме той факт, що з самого моменту свого народження людина стикається не просто з об'єктивним світом, але зі світом особливих культурних імен, кожне з яких є загадкою, саме створює пізнавальну інтригу” [13, 57]. Саме завдання дешифрування кодів дорослої комунікації стає головним стимулом формування в дитини пізнавальної активності, в процесі якої вона створює свій власний міф предметів та явищ навколишнього світу. Дитяче конструювання семантики будь-якого імені за допомогою реального предмету може мати на початковому етапі надзвичайно високий рівень фантазмагоричності й довільності. Лише згодом відбувається дедалі більша кореляція дитячих семантичних сенсів по відношенню до культурних функцій та значень досліджуваних предметів, поетапне сходження до їхньої сутності шляхом нескінченного семантичного діалогу дитини з культурними іменами та їхніми семантичними трактуваннями, що існують у інших та передусім значущих людей. Саме на цьому шляху дитина стикається з проблемою діалогу як проблемою розуміння чужої семантики. Упродовж усього періоду становлення мови вона конструює свою власну, глибоко індивідуальну семантику слів. “Кожна дитина має свої, індивідуальні відтінки семантичного розшифрування, своє бачення, своє розуміння, свій семантичний образ стола або стільця. Розуміння, яке надзвичайно важко вхопити спеціальними психологічними експериментами, але розуміння, про яке можна здогадуватися, зокрема спостерігаючи за іграми дитини з перевертанням

семантичних значень слів або порушенням функційних ролей звичних предметів” [18, 21].

Цей процес смислової кореляції та одночасного розшифрування семантичних полей триває протягом усього життя індивіда. Ситуація, в якій семантика слів у різних людей абсолютно збігалася б, не лише є неможливою, але означала б кінець культури як такої, оскільки культура завжди є множинною, вона передбачає факт іншої культури. “Культура – це завжди “самість”, яка протиставляє себе “іншості” [17, 26]. На підставі вище сказаного постає припущення про те, що психологічні змісти особистісної міфології є високою мірою індивідуально-диференційованими. З точки зору А.М.Лобка, сфера міфу – це завжди сфера особисто вистражданих та пережитих сенсів. Нерідко конфлікт у особистісній міфології впливає на поведінку, думки й почуття людини, та в її розвиткові стає явною криза міфу. Ця криза звичайно відбувається, коли панівний міф стає такою мірою застарілим або з якоїсь причини ще неадекватним, що психіка породжує контрміф для того, щоби по-іншому впорядкувати сприйняття та реакції. Цей процес протягом довгих років досліджувався фахівцями з психології розвитку, хоча вони використовували для його опису різну термінологію. В цьому випадку кожний міф стає окремою психологічною сутністю, що прагне підпорядкувати собі ситуацію, сприймаючи та реагуючи на свій власний лад. Звичайно цей конфлікт між міфом та контрміфом відбувається несвідомо. Контрміф може викристалізовуватися, розвиваючись всередині несвідомих структур людини, та впливає як реакція на обмеження старого міфу. Контрміф кидає виклик старому міфу, обидва вони втягуються в діалектичний процес, де старий міф являє собою тезу, а контрміф – антитезу. Інтеграція тези й антитези породжує новий синтезований міф. Утім сьогоднішній синтез уже завтра може стати “старим” міфом, віруванням, темою або сценарієм, що постійно втрачають актуальність у ході того, як людина продовжує розвивати свої приховані можливості.

На думку адлеріанців, контрміф – це спроба психіки розв’язати складності, що постали навколо дилем, створених старим міфом. Фрейдистська теза про “здійснення бажань” є подібним до контрміфу тією ж мірою, що й компенсаторні сновидіння К.Г.Юнга, в яких, на його думку, проявляють себе недорозвинуті сторони психіки. Погляди гештальт-психологів на структури психіки, що конфліктують, зосереджуються саме на аспекті конфлікту.

Особистісний міф єдиний. Якщо виникає певна роздвоєність, та цілісності міфу загрожує розщеплення, наша психіка негайно реагує почуттям глибинного дискомфорту. Можна сказати, що всі наші психологічні проблеми породжують відсутність цілісності, що у свою чергу призводить до почуття неавтентичності, логофрустрації та інших девіацій. Відсутність контакту з будь-якою сферою реальності – з оточенням, конкретною особистістю, із власним внутрішнім світом – призводить до саморуйнування. Тривалий опір реальності, внутрішня боротьба – усе це дорога до хвороб, порятунком від якої може стати лише відтворення цілісності, інструментом якого може бути створення нової міфотеми, що здатна ввібрати у себе попередню, гармонійно об’єднуючи її з новими обрядами життя особистості та включити її до цінностей нового порядку. У широкому сенсі джерелом особистісного міфу є глибинний внутрішній конфлікт між соціальним та сутнісним, прихованим початками в людині, що лежить в основі людського буття. Соціальність не є чимось зовнішнім щодо “Я”, вона складає первісний шар самовиявлення свідомості, яка рефлексує. Система культурних регулятивно-нормативних параметрів, що виконує функцію адаптації індивіда до соціального середовища, водночас приховує від “Я” його справжню свободу. Буття вільного “Я” є постійним подоланням незмінності закладених у ньому визначень, наповненням повсякденного сенсом у результаті досвіду особистісних глибинно-сутнісних переживань, які одержують певну інтерпретацію як особистісного міфу, що розгортається у свідомості індивіда, який, у свою чергу, є динамічним механізмом зняття напруги постійного внутрішнього конфлікту.

Конфлікт соціального та глибинно-сутнісного начал у людському бутті є настільки фундаментальним, що припущення про його зняття означало б або припущення вичерпності потенціалу сутнісного “Я”, або утопічні уявлення про існування держави, в якій особистісна сваволя не знала б жодних обмежень. Протиставлення себе соціуму є якістю, що конститує особистість, адже вперше “Я” усвідомлює себе саме вступаючи у конфронтацію із зовнішнім світом. Культура як ціннісно-смісловий комплекс, закладений у несвідомому самого індивіда, не є ворожою щодо особистості. Адже саме відчужуючись від культури, людина позбувається можливості реалізувати свою свободу, оскільки таким чином знімає із себе відповідальність за все, що відбувається у світі та перетворюється на об’єкт впливу “зовнішніх” сил. Особистість стає насправді вільною, коли вона приймає відповідальність за долю всього світу, що здійснюється в її особі, тобто творячи себе за своїм задумом, індивід стверджує при цьому ідеал людини. Людина – суб’єкт культури: в своїй діяльності, вчинках, думках, переживаннях, вона спирається на загальнолюдські духовні й моральні цінності; культура як онтологічні корені, що живлять та вирощують особистість, забезпечує людину взірцями та засобами розв’язання особистісних завдань. Свідомість людини розвивається всередині культурного цілого, в якому кристалізовано досвід діяльності, спілкування та світосприйняття. Людині необхідно не лише засвоїти цей досвід, але й перетворити на його основі свої природні здібності й можливості таким чином, щоби відбулося “друге народження” – народження свого власного особистісного міфу, власного життєвого шляху. Суб’єкт особистісного міфу дає особливу інтерпретацію світу, виражену в продуктах його творчої діяльності, в його поведінці та способі життя, тобто в усій його особистій історії.

Дослідження сімейного міфу проливає світло передусім на можливі порушення й викривлення особистісного зростання, виявляє актуальні проблеми й складності, їхню несвідому основу, а також визначає перспективи розвитку особистості.

Висновки до розділу II

Розглядаючи сімейні орієнтації особистості як особливості спрямованості та смисложиттєві напрями міфу в юнацькому віці можна констатувати:

1. Проблема сенсу життя значима для юнацького віку, коли сама реальна дійсність ставить людину перед необхідністю вибору подальшого життєвого шляху. Міфосвідомість як складова спрямованості – не стільки система знань, скільки система переконань, що виражають ставлення людини до світу, його головні ціннісні орієнтації.

2. Смисложиттєві орієнтації виникають не на порожньому місці, а їх «дозрівання» готується всім ходом попереднього особистісного розвитку. Це період формування особистісного фундаменту сенсу життя. Повноцінне формування особистості вирішальним чином залежить від того, які міфи за своїм змістом стали провідними та домінуючими.

3. Сімейний міф складний феномен який розглядається в різних концептуальних підходах, що дозволяє визначити поняття сенсу життя та самовизначення в юнацькому віці.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНОГО МІФУ В ПОБУДОВІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Організація та процедура дослідження. Вибір та обґрунтування методів дослідження.

У дослідженні брала участь одна експериментальна група, яка складалася з 20 досліджених юнацького віку. Дослідження проводилося у кілька етапів:

1. Організаційний етап дослідження: вибір діагностичних методик, формування вибірки дослідження;
2. Дослідницький етап: вивчення особливостей формування міфу, його властивостей та яким чином він співвідноситься с побудовою перспектив в юнацькому віку;
3. Аналітичний етап дослідження: аналіз, порівняння отриманих результатів.

Під час організаційного етапу була обрана база для дослідження, формувалася вибірка випробовуваних, вибиралися діагностичні методики, план

дослідження. В першу чергу для отримання матеріалу дослідження було проведено проєктивний метод твору «Найцікавіше в моїй сім'ї» (Додаток А). Діагностичну цінність традиційно використовуваної методики вільного твору на задану тему «Найцікавіше в моїй сім'ї» в ряді випадків істотно обмежує недостатній культурно-освітній рівень досліджуваних. За допомогою твору можливо провести контент-аналіз, предметом якого стає зміст текстових робіт. Контент-аналіз визначається як якісний аналіз текстів з подальшою інтерпретацією виявлених числових закономірностей. Саме завдяки контент-аналізу ми можемо виявити основні признаки міфологізації сімейних розповідей, а також функціональність сімейного міфу.

До труднощів проведення методики відносяться нерідкі відмови людей від виконання завдання через його складність або відсутність часу. Найбільш часто відмовляються від виконання завдання ті, які не мають постійної практики і досвіду письмового викладу своїх думок і почуттів.

Далі для отримання матеріалу дослідження було проведено опитування за допомогою тесту-опитувальника (Додаток Б). Який у свою чергу був трансформований за аналогом методу «незакінчені речення», який був розроблений Саксом і Леві. Наш тест-опитувальник включає в себе 13 незакінчених речень. Даний метод використовується нами за для підтвердження результатів, які були отримані у контент-аналізі. Інтерпретація складається також з кількох етапів.

По-перше, виявлення у досліджуваних міфологічної свідомості, по-друге, визначення функціональності сімейного міфу, а також виявлення ознак міфологізації сімейних розповідей. Методика незакінчених речень в порівнянні з іншими проєктивними методами достатньо проста по задуму і відкрита. Ідейна проєкція майже не замаскована. Тому нам достатньо легко вдалося отримати інформацію, яка являється новою більш для нас ніж для досліджуваного. Механізм проєкції універсальний, і елементи проєкції можуть мати місце під час виконання будь-якого завдання, де випробовуваний самостійно дає відповіді, а не вибирає їх з готового набору, зокрема, при вивченні нашої теми дослідження.

Наступний і останній метод дослідження це розроблена Гарнец та С.Яковенко проєктивна методика «побудова життєвих перспектив» (Додаток В), яка була обрана нами задля того, щоб проаналізувати побудову життєвих перспектив. Дана методика використовується нами для того щоб співвіднести результати попередніх методів дослідження з побудовою перспектив і виявити роль сімейного міфу в плануванні людиною свого майбутнього життя.

3.2Інтерпретація та аналіз результатів емпіричного експерименту.

У сучасному раціональному та прагматичному світі інтерес до міфології зростає і поглиблюється. В силу цього було проведено і наше дослідження, з метою визначити, усвідомленість сімейного міфу в юнацькому віці як можливість побудови життєвих перспектив.

Цілком зрозуміло, що отриманий в цій роботі матеріал суто індивідуальний і важко піддається узагальненням і систематизації, оскільки заснований на суб'єктивних уявленнях досліджуваних, але цілком може інтерпретуватися. За результатами даного дослідження ми також можемо судити, наскільки поширений феномен міфів, і як сильно вони впливають на життя людини.

В нашому дослідженні джерелом міфів виступає емпіричне мислення, що спирається в перетвореній формі на стійкі нерозчленовані чуттєво- розумові конструкції уяви (міфологеми), які породжують некритичну традиціоналістичну модель пізнання світу. В силу художніх здібностей людини, обмеженості кругозору та суспільної практики, прагнення до опори на ірраціональні підстави у пізнавальній діяльності, навіть високорозвинений інтелект конкретної особистості не застрахований від традиційно прийнятих міфів. Через це наше дослідження набуває актуальності.

Першим етапом нашого дослідження був контент-аналіз отриманих результатів з проєктивного методу твору «Найцікавіше в моїй родині». При виразних відмінностях зібраних нами сімейних міфів варто відзначити деякі загальні особливості, виявлені в процесі аналізу. У першу чергу необхідно сказати про наявність у досліджуваних міфологічної свідомості. Міфологічне

мислення виражається у невиразному поділі суб'єкта та об'єкта, предмета і знака, речі і слова, Вираз міфологічного мислення істоти і його імені, речі та її атрибутів, одиничного і множинного, просторових і часових відносин, а також їх початку і принципу, тобто походження і сутності. Ця диффузність проявляється в сфері уяви та узагальнення. Дані представлені у схемі 1.

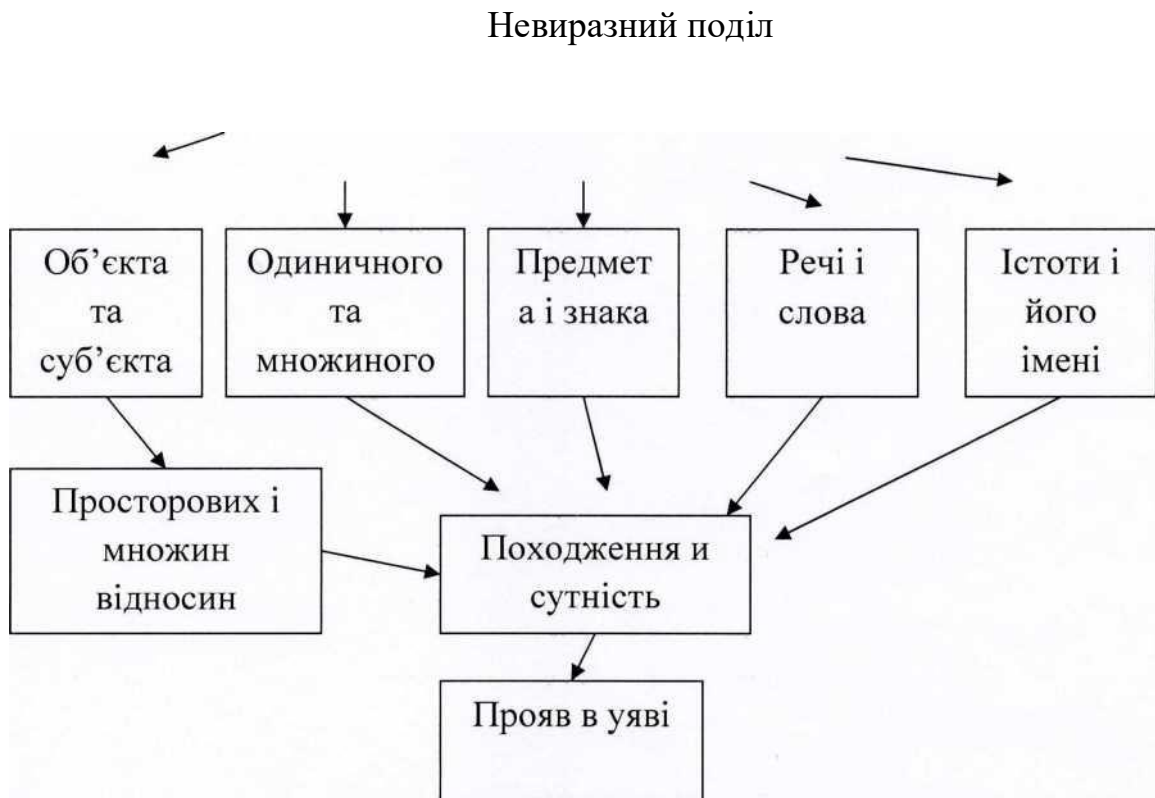

Схема 1. Вираз міфологічного мислення

З сімейних розповідей чітко видно, що сутність міфу полягає не в стилі чи манері викладу, а в історії, яка викладається. Міф пов'язаний з минулими подіями, які утворюють постійну структуру, одночасну для минулого, для сьогодення і майбутнього. У сімейному міфі згорнуто все те, що розвинене і розгорнуто в сім'ї.

Відображення дійсності в міфологічній свідомості нерозривно пов'язане з ціннісним ставленням до світу, що є однією з форм вираження реальної дійсності. Міфологічна свідомість, як показує наше дослідження, породжує

міфологічні описи, які полягають в звичайних сімейних оповіданнях, які викладали досліджувані. Аналізуючи результати можна побачити, що міфологічна свідомість - це суб'єктивна реальність кожного з учасників дослідження. Дана міфологічна свідомість забезпечує трансляцію соціального досвіду емоційно-ціннісних стосунків у сім'ї, внегенетичну передачу знання, ціннісного та духовного досвіду.

Міфологічна свідомість дає можливість пояснювати ті чи інші дії, що здійснюються членами сім'ї або передбачити долю людини. У міфологічній свідомості людина не виділяє себе із сімейної структури, все злито в єдине ціле. В даному випадку кожен образ, герой, дійова особа позначає явище або поняття що стоїть за ним, так як сам по собі міф мислить образами, живе емоціями. У міфологічній свідомості все пояснюється виходячи не з конкретного знання, а з віри. Дані представлені у схемі 2.

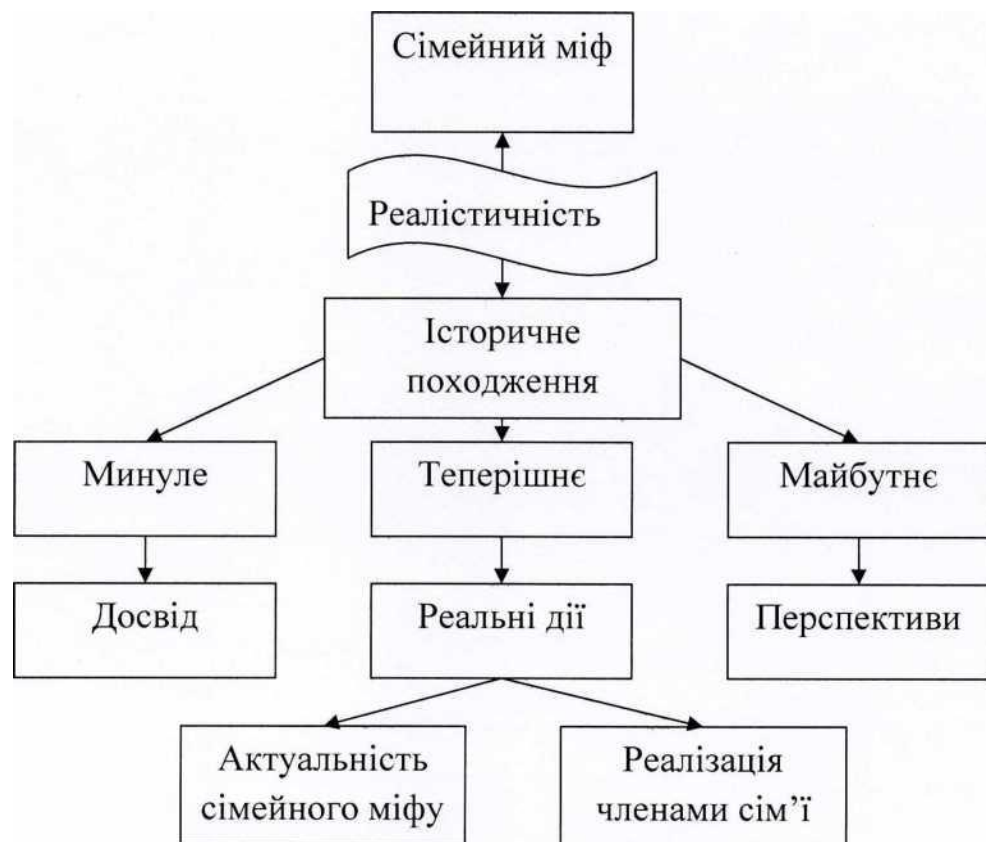

Схема 2. Сутність міфу

Завдяки міфологічній свідомості людина відчуває себе психологічно комфортно, за рахунок зняття відповідальності за своє власне життя. Міф для будь-якого з членів сім'ї виступає як окремий світ, в якому людина живе і діє. Всі події, явища і речі в міфічному часі відіграють роль зразка, правила, тобто стають значущими стандартами поведінки, за рахунок яких відбувається оцінка сьогодення.

Усвідомлюючи себе частиною сім'ї, частиною цього світу людина співпереживає тому, що відбувається навколо нього, викликаючи в нього значно більше емоцій. А всяке переживання передбачає ототожнення себе з об'єктом переживання.

Так як вся структура дій міфологічної свідомості полягає у припущенні того що може статися, а що ні, тобто включеність людини у течію загальносвітових законів, що має на увазі поняття долі. Аналізуючи отримані результати, стає видно, досліджувані вірять в поняття долі, що підтверджує наявність у них міфологічної свідомості. Дані представлені у схемі 3.

Схема 3. Послідовність дії міфологічної свідомості

Наступне що нам необхідно було проаналізувати це функціональність сімейного та соціо-культурного міфу. Суть міфу як антропологічного феномену полягає в тому, що він є первинною формою усвідомлення світу і безпосередньо впливає на соціалізацію людини. Як з'ясувалося, сімейний міф подібно соціо-

культурному грає істотну роль в первинній соціалізації людини на різних етапах її розвитку за рахунок своєї функціональності.

Як зображує дослідження, специфіка міфу полягає в тому, що він висловлює потреби та інтереси людини і як цілісна форма виконує такі функції:

Соціалізуюча функція. Ця функція несе ціннісний зміст міфу, сімейні традиції, при засвоєнні яких відбувається соціалізація особистості. Значимість цієї функції в тому, що міф тут спрямован на вироблення певних патернів поведінки. Ця функція є також засобом при формуванні самосвідомості особистості.

Нормативна функція. Ця функція подібно соціо-культурному міфу міфологізує норми, які закладаються в сім'ї. Норми визначають весь процес життя сім'ї. Міф створює тут єдність між світоглядом людини і нормами соціальної поведінки. Соціальні потреби людини міфологізуються і нав'язуються як єдино прийнятні в даній сім'ї з метою самоідентифікації цієї людини. Під дією міфу відбувається переоцінка споживаних раніше норм і цінностей. Ця функція цілком може породжувати таку важливу властивість міфологічної свідомості як табування, за допомогою якої закріплюються цілі сім'ї. Нормативна функція може бути направлена на виправдання та укріплення вже сформованих норм.

Ціннісна функція. В даному випадку ця функція задає певну ціннісну шкалу явищ і відносин, які протікають між людиною і навколишнім світом. Потреба у визначенні особистісних цінностей і пріоритетів у житті виникає у кожній людини. Це одна з потреб особистості. І в юності ця необхідність відчувається особливо гостро. Життєва важливість міфу тут диктується саме рішенням насущних проблем людини, її ціннісна шкала визначається сімейними інтересами. Але міф є ослаблена свідомість, отже, він не знає чіткого поділу на правду і брехню, він скоріше виправдовує те, що корисно людині.

Наступна функція комунікативна. Вона відповідає, як і соціо-культурний міф, за трансляцію і засвоєння міфу, носить характер колективного спілкування. За рахунок комунікативної функції людиною засвоюється міфологічна картина світу, яка пояснює, що і як необхідно робити. Комунікація виступає як механізм

передачі міфів від покоління до покоління.

Пізнавальна функція. Міфологічні способи пізнання діють на рівні підсвідомості. Пізнання відбувається не у вигляді абстрактного поняття, а у вигляді чуттєвого видимого або чутного образу. Сенс образу убачатиметься або безпосередньо ще на рівні підсвідомості, наприклад за допомогою комунікації, або в результаті своєрідного аналізу життєвої ситуації, яка породила той чи інший образ. Пізнавальний аспект вже присутній на емоційно-орієнтованій ступені освоєння реальності. Міф в даному випадку це не стільки пізнання скільки освоєння навколишнього світу. Спираючись на пізнання міф, розвиває чуттєво-уявні здібності осягнення світу.

Орієнтовна функція. Виступає як один з найважливіших механізмів організації соціального та культурного життя людини. Сімейний міф задовольняє потребу в цілісному знанні про навколишній його світ. Ця функція відіграє велику роль у збереженні стереотипів.

Цілеутворююча функція. Це означає, що створена міфологічна картинка світу є обґрунтованою і цілеорієнтовною. На основі зрозумілих людині образів міф створює набір певних цілей та завдань, сенсів життя і діяльності, тобто міф вказує людині куди йти. Мета і сенс в міфі дані явно в ототожненні індивіда з образом дії, і їх не треба шукати, вони всі вже є. Цільова функція міфу впорядковує тенденції індивіда і вибудовує їх в необхідному порядку. Ця функція також забезпечує постановку цілей і завдань в неформальних утвореннях.

Світоглядна функція. Міф є одним з типів світогляду. В юнацькому віці це насамперед виявляється в упорядкуванні, інтегруванні всієї системи потреб які формуються світоглядом. Людина звернена назовні, але не просто пізнає навколишній світ, а виробляє щодо нього свою точку зору. Міф в даному випадку створює обнадійливу картину світу, цілісно замикаючу свідомість людини на досвіді освоєного світу. Під впливом міфологічного світогляду виникає досить стійка ієрархічна система цінностей, що впливає на погляди і переконання, які виступають досить суворим контролером виниклих у юнаків бажань і в той же

час спонукають їх до самопізнання, самовдосконалення, самовизначення.

Моделююча функція. Ця функція відповідає за побудову символічно-знакової системи дійсності і за моделювання в ній всіх міфологічних подій і реальних явищ, які зустрічаються, в якості їх відтворення та наслідування індивідом як зразкам поведінки, які мають значення для міфологічної свідомості. В даному випадку людині не треба думати, необхідно лише тільки наслідувати зразкам поведінки. У сім'ї міф виникає як моделююча система в разі браку знань, життєвих схем поведінки в наслідок чого створюються моделі реальностей, які не адекватно відображають дійсність, цілі, умови і способи реалізації життєвих конструктів.

Соціально-практична функція. Міф виступає тут як основний спосіб соціального зв'язку між людьми, форма організації і регулювання, яка дозволяє здійснювати спільні дії по досягненню цілей свого існування. Функція відповідає за організацію цілісності і єдності соціальної спільності, в якій проживає людина. Міф у цьому випадку здійснює згуртованість і монолітність сім'ї в першу чергу з метою забезпечення її виживання і самоствердження.

Соціально-компенсаторна функція. Велику роль відіграє в сфері психічно-чуттєвого розвитку особистості. Через міф в уяві відбувається зняття накопичених численних стресів, емоційних переживань. За допомогою міфу людина символічно звільняється від накопичених проблем і труднощів.

Таким чином, можна помітити, що сімейний міф виконує схожі функції з соціо-культурним міфом і займає вагоме місце в індивідуальній свідомості кожного члена сім'ї. Як показало дослідження, міфи забезпечують специфічну в кожному конкретному випадку координацію сприйняття і поведінки, що в свою чергу формує ідентичність індивідів. Вона реалізується через цінності та норми. Кожен міф формує навколо себе свій власний простір, що забезпечує єдність мислення і дії. Основне значення міфу полягає в тому, що він встановлюють гармонію між членами сім'ї та суспільством і таким чином забезпечують внутрішню згоду людського життя. Дані представлені у схемі 4.

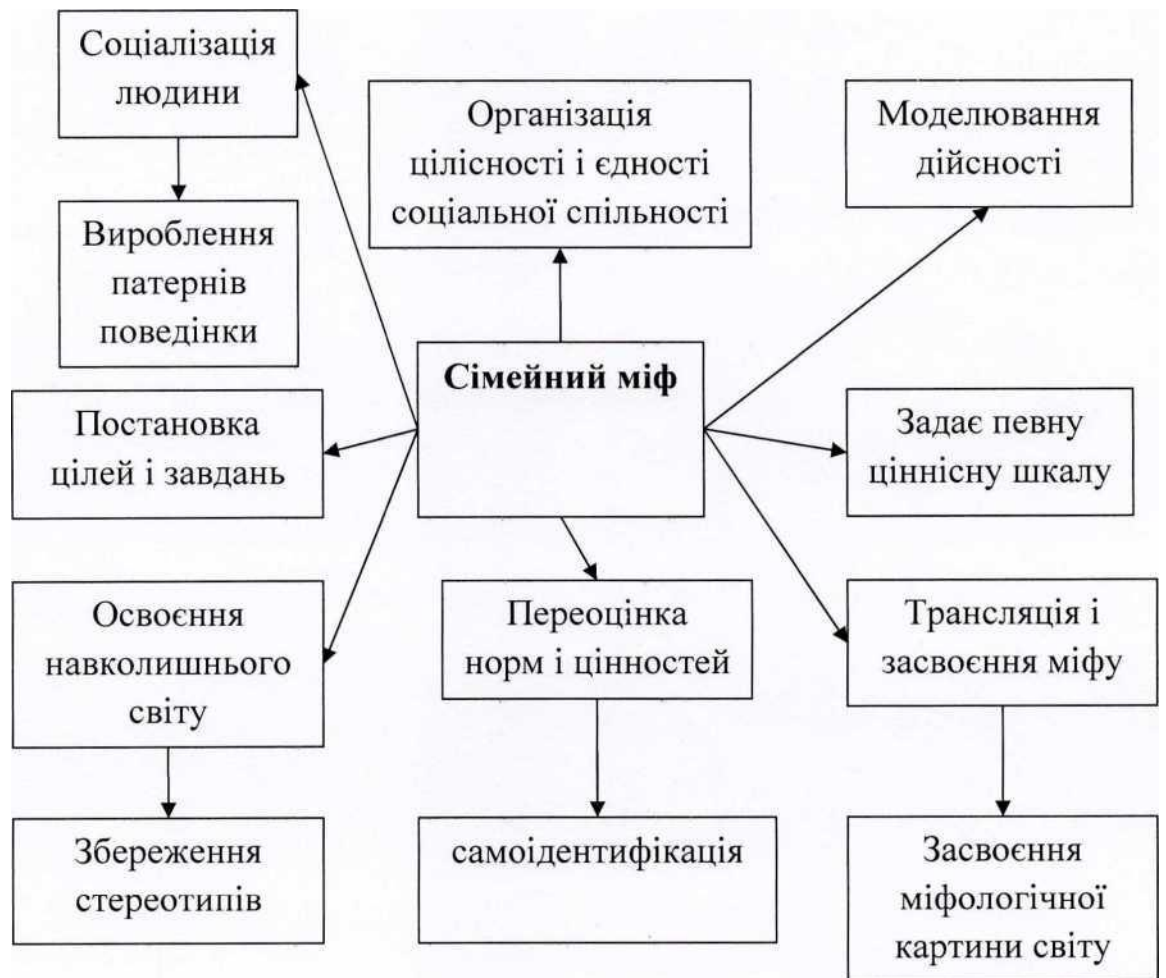

Схема 4. Функціональність сімейного міфу

Глибинні сенси, укладені в міфологічних уявленнях, знаходять словесне вираження в міфологічних текстах сімейних розповідей досліджуваних. Міфологічна картина світу або окремий міфологічний образ можуть бути представлені в них в описовій формі або у вигляді міфологічного сюжету. Як показало дослідження міф - це практично завжди розповідь про події та персонажів, або про те, чи іншому подію.

Велике значення в дослідженні набуває аналіз ознак міфологізації сімейних розповідей. Глибинні сенси, укладені в уявленнях, знаходять словесне вираження в міфологічних текстах, в яких і виявляються виявлені нами ознаки. У першу чергу міфологічна картина світу або окремий міфологічний образ можуть бути представлені в оповіданнях в описовій формі або у вигляді міфологічного сюжету. У даному дослідженні міф - це практично завжди розповідь про події та

персонажів, які в тому чи іншому випадку важливі для носія міфу. У першу чергу трансляторами міфологічного повідомлення є не тільки тексти, але повідомлення, які передаються за рахунок комунікативної системи міфу. Міфологічні повідомлення передаються і шляхом підтримання навколо якого-небудь об'єкта щодо сталого асоціативного поля міфологічних значень, причому, в кінцевому рахунку, зміст подібного повідомлення може виявитися досить далеким від реальної дійсності, так як кожне нове покоління, як правило, може створювати свою версію подібного повідомлення .

Отже, мова йдеться не тільки про словесний текст, комунікативна система якого є одним з ознак міфологізації сімейних розповідей, а й про весь обсяг інших ознак, які були нами виявлені.

Само по собі міфологічне оповідання володіє величезними потенціями символізації, але звичайно схильне передавати свої узагальнення тільки через значущі і важливі образи предметного світу, через які людина пізнає світ і вибудовує свій світогляд. Людині з усією визначеністю необхідні загальні переконання та ідеї, які надають сенс її життю і саме міф допомагає йому відшукати своє місце в цьому світі.

Дослідження показало, що міф для досліджуваних справжня, реальна подія і, що ще важливіше, подія значна і служить прикладом для

наслідування, що підтверджує ознака реалістичності міфу. Міф є для людини живим, в тому сенсі, що він пропонує людям приклади для наслідування і цим самим повідомляє значимість людського життя. Міф створюється за рахунок деформації відносин між концептом і смислом. Значення міфу представляє постійне чергування сенсу.

Ознака історичності проявляється у передачі з покоління в покоління сімейного міфу, що збільшує значимість самого міфу. При цьому функціональність міфу не втрачається, а тільки набуває все більших смислів свого існування, так як кожне з поколінь додає щось своє в сімейний міф.

За допомогою міфу відбувається моделювання повсякденної дійсності. Подібне розуміння дозволяє нам вже під іншим кутом зору поглянути на

міф. В даному випадку за рахунок змістовної частини міфу створюються певні образи майбутнього, які вкладаються в вибудовування перспективи людини. Дані представлені у схемі 5.

Схема 5. Ознаки міфологізації сімейних розповідей

Наступним етапом нашого дослідження був аналіз незакінчених речень, який дозволив підтвердити валідність і надійність нашого контент-аналізу. Інтерпретація цього методу підтвердила результати аналізу попередньої методики. Можна стверджувати, що сімейний міф формується

всередині сімейної структури і в індивідуальній свідомості виконує безліч функцій, за рахунок яких людина контактує з навколишнім світом.

За допомогою міфів людина створює не тільки про себе, але і навколишній світ певну картинку, за допомогою якої набувається стійкість, осмисленість життя. Міф містить у собі тільки значимі елементи життєвих епізодів індивіда. Міф дозволяє людині пояснити те, що з певних причин сама людина пояснити не може, він упорядковує хаос і відновлює цілісність картинки. Сімейний міф на пряму впливає на становлення особистості і сам по собі є свого роду історією родини, у зв'язку присутності одного з ознак - історичності.

Міфи не належать до світу повсякденного, незалежно реальні вони чи ілюзорні. Те, що має відношення до міфу, зачіпає безпосереднього кожного з учасників дослідження, тоді як не міфологізовані розповіді та розповіді про ті чи інші події не впливали на людину. Міфи дійсно повідомляють людині

про те, як і що треба робити, про важливі події, слідом за вчиненням, яких людина стала тим, ким він є на даний час.

Аналіз показав, що 75% осіб, які брали участь в дослідженні створюють міф для того щоб вижити, забезпечити собі психологічний комфорт, внаслідок чого знімають з себе відповідальність за власне життя, посилаючись на долю або на інші фактори. Сімейний міф на них впливає більшою мірою. Решта 25% більше схильються самостійно відповідати за власні дії і скоєні вчинки, не орієнтуючись на когось іншого. Це також означає, що сімейний міф відкладає не настільки потужний відбиток на досліджуваних.

Заключним етапом нашого дослідження став аналіз останньої діагностичної методики, яка направлена на виявлення життєвих перспектив. Дана діагностика дозволила нам проаналізувати отримані результати, і побачити яку роль грає сімейний міф у побудові життєвих перспектив.

Одна з головних завдань полягає в тому, щоб виявити справжні «конструкти» особистості - вищої єдності людини, мінливої, як мінливе саме його життя, і разом з тим зберігає свою сталість. Реальним базисом особистості людини є сукупність його суспільних за своєю природою відносин до світу, до самого себе. У проведеному дослідженні ми розглядали включеність міфу в життєві перспективи з двох стратегій. Перша - це включеність міфу в саму структуру перспектив, друга - вплив міфів саме на змістовну сторону цих перспектив.

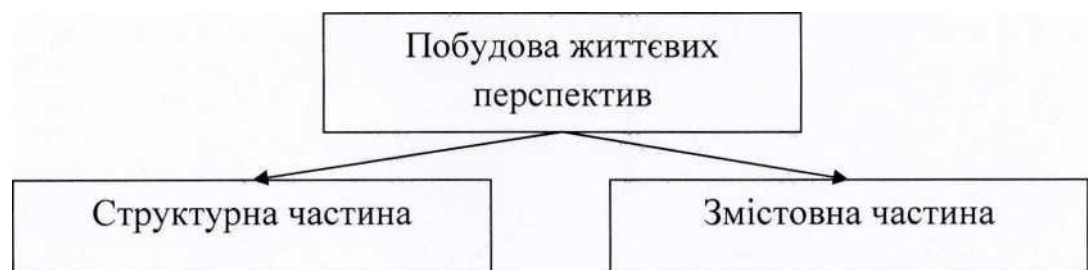

Схема 6. Структура життєвих перспектив

Проаналізувавши структурну частину життєвої перспективи, ми отримали наступні результати. Стало очевидним, що планування особистістю свого майбутнього передбачає певну структуру. Так, структура цільового планування життєвої перспективи включає планування ближньої життєвої перспективи, середньої та дальньої, побудова яких здійснюється за рахунок минулого досвіду і вже реалізованих цілей і завдань.

З усіх досліджуваних дана структура перспектив підтвердилася у 30%. При цьому планування ближньої життєвої перспективи включає уявлення шляхів досягнення цілей, середньої - постановку самих життєвих цілей. А дальньої - більш віддалені і глобальніше життєві цілі, які виникають на основі усвідомлення ціннісно-сміслових аспектів реалізації вже поставлених життєвих цілей. Чітке усвідомлення перспектив учасниками дослідження свідчить про соціально-психологічну зрілість особистості, а також про її активну життєву позицію. Про зрілість особистості ще говорить той факт, що людина може припускати про можливості не тільки позитивних моментів, але й негативних. Наявність життєвих планів виступає як показник

оволодіння особистістю власним внутрішнім світом, а також особистісне самовизначення. Велику роль у побудові життєвих перспектив грає минуле людини, яке виступає для нього досвідом і ґрунтом для планування подальшого життя.

Решта 70% показали або нездатність вибудувувати свої перспективи, або їх рамки розпливчасті і досить ілюзорні. Дана категорія людей переважно живе сьогоднішнім днем і погано розуміє про планування свого життя (результати представлені у вигляді таблиці 3.2.1).

Таблиця

3.2.1

Ефективність побудови життєвих перспектив на рівні структури

Ефективно	Неефективно
30%	70%

У нашому дослідженні ми виділяємо два типи розвитку особистості в життєвих ситуаціях:

1. Ситуативний тип. Проявився у 70% людей. Розвиток цієї категорії відбувається переважно через зовнішні ситуації-події. Джерело розвитку при цьому знаходиться поза особистістю. Людина схильна несвідомо поміщати себе в такі ситуації, в якій виявляється, вимушеною змінюватися, розвиватися вже внутрішньо. Особистість «людини зовнішньої» розвивається шляхом зміни нових ситуацій, в які вона себе поміщає. Це ситуаційно- особистісна взаємодія, при якій розвиток йде від зовнішньої ситуації. В даному випадку мова йде про неефективність перспектив, які будує людина.

2. Особистісний розвиток. До нього відноситься 30% досліджуваних. Внутрішній розвиток, зовні безсуттєвості (або малосуттєвості). Для цього типу розвитку характерна свідомо робота над собою. Так розвивається «людина внутрішня». Особистість «людини внутрішньої» розвивається в

першу чергу шляхом зміни «особистостей», тобто істотних особистісних параметрів, особистісних рівнів, яка тягне за собою вибір нових життєвих ситуацій (результати представлені в таблиці 3.2.2).

Таблиця

3.2.2

Типи розвитку особистості

Ситуативний	Особистісний
70%	30%

Таким чином ми бачимо, що до ситуативного типу розвитку більш схильні ті люди у яких неефективна побудова життєвих перспектив. І навпаки, ті у кого життєві перспективи ефективно побудовані розвиваються по другому типу - особистісному.

Проаналізувавши, структурну частину перспектив ми побачили, що незалежно чи є сімейний міф чи його немає, перспективи все ж зберігають свою структуру. Тільки йдучи в змістовну частину, з'являється можливість розглянути прояви сімейного міфу, оцінити суб'єктивну ймовірність реалізації спланованої перспективи, а значить, з'являється можливість коригувати змістовний і тимчасовий контекст реалізації життєвої перспективи протягом усього життєвого шляху.

Змістовна частина перспектив полягає в самому наповненні майбутнього людини в масштабі її життєвого шляху. Тут також йдеться про життєві цілі, орієнтації, плани тільки з позиції їх змісту. Проаналізувавши змістовну частину перспектив ми побачили, яким чином сімейний міф лягає на лінію життєвого шляху особистості.

Міф має не тільки історичне походження, але і спрямований на майбутнє. Перспективи, які плануються особистістю, шикуються з приводу самого значимого для неї. Аналогічно тому, як міф створюється навколо самого важливого для людини. Отже, ми виявляємо у міфу ще одну функцію

- регулятивну, яка спрямовує і регулює поведінку людини і задає йому напрямок, по якому необхідно рухатися. Міф виявляється тим регулятором, який впорядковує ставлення людини до предметного світу.

Крім усього іншого міф є однією з передумов в юнацькому віці в прояві осмисленого уявлення про себе, своє майбутнє. Позитивний або негативний прогноз буде залежати від конструктивної чи деструктивної спрямованості сімейного міфу. Так як міф повною мірою впливає також на соціальну адаптованість людини, на її мотивацію, на реальні життєві цілі і досягнення.

Так як міф історична сутність, то він проявляється не тільки в майбутньому, але також у минулому і сьогодні. Тому перспективи людини будує виходячи з минулого досвіду і сьогоднішніх досягнутих результатів. Результати дослідження показали наявність міфу у всіх, хто брав участь, але побудова перспектив відбувається у всіх по-різному. Це пояснюється спрямованістю міфу.

Наявність деструктивного міфу було виявлено у 78% досліджуваних. По-перше, дана категорія людей більшою мірою схильна до впливу міфу. Міф виступає як принципово ілюзорна точка відліку, яка вигадується людиною для підтримки життєздатності. Міф розставляє перед людиною систему показників, які пояснюють, що повинно бути більш цінним, а що менше. Людина за рахунок міфу створює систему базових орієнтирів, яким необхідно віддавати переваги. Якщо проводити паралель з структурною частиною перспектив, то дана група розвивається по ситуативному типу і їй складно будувати і планувати життя.

Конструктивний міф був виявлений у решти 22% досліджуваних. Крім того, що у даній категорії міф є конструктивним, він також у меншій мірі впливає на особистість. Це означає, що людина живе і розвивається за другим типом - особистісним. Це пов'язано з такою особистісною характеристикою як рівень суб'єктивного контролю над значимими ситуаціями, а також упевненістю в собі, особистісної зрілості. Вони в

повніше і ефективніше вибудовують свої життєві перспективи, які охоплюють не тільки особистісну сферу, але також і сімейну, професійну сферу.

А чим більше охоплюється сфер, тим вище рівень особистісної зрілості (результати представлені в таблиці 3.2.3).

Таблиця
3.2.3

Спрямованість міфу

Конструктивний	Деструктивний
22%	78%

Таким чином, можна стверджувати, що наша гіпотеза підтвердилася. Сімейний міф дійсно відіграє важливу роль в побудові життєвих перспектив в юнацькому віці. Спрямованість міфу виступає одним із багатьох факторів від яких залежить ефективність побудови життєвих перспектив. Міф охоплює весь життєвий простір людини через свою багатофункціональність.

3.3. Узагальнення результатів та перевірка ефективності формуючого дослідження

Формуючий експеримент було проведено з урахуванням результатів дослідження. Нами була розроблена корекційна програма з урахуванням трансформації міфу в конструктивному напрямку як можливість ефективної побудови життєвих перспектив.

Для досягнення успішних результатів формуючого експерименту нами були обрані тренінгові форми роботи. Це обґрунтовується тим, що тренінг, будучи груповим психологічним впливом, найбільш ефективно допоможе нам досягти поставлених цілей. Методи впливу у тренінгу прямо орієнтовані на втручання в розвиток групи або особистості з метою викликати певні зміни. В даному випадку тренінг використовується нами як своєрідний метод, за допомогою якого вибудовується потрібна поведінка учасників, в результаті чого відбувається ефективно формування і відпрацювання умінь і навичок побудови життєвих перспектив в юнацькому віці.

Тренінг проходив протягом 4 днів. Перший день роботи тривав 6 годин, наступні 3 дні були тривалістю 4-5 годин. Кількість вправ 3-4 на кожен день.

Мета тренінгу: надання можливості ефективної побудови життєвих перспектив за рахунок трансформації міфу в конструктивному напрямку.

Завдання:

1. усвідомлення кожним з учасників свого сімейного міфу і його ролі в житті;
2. формування вміння співвідносити свої життєві цілі і засоби та ресурси їх реалізації;
3. вдосконалення навичок побудови життєвих перспектив.

Перший день тренінгу показав наступні результати. Мета першого дня полягала в усвідомленні учасниками групи сімейного міфу, і в разі деструктивного впливу міфу необхідно було трансформувати його в конструктивному напрямку. Це необхідно було для подальшої роботи з побудовою перспектив.

На початку роботи нами було проведено знайомство учасників, що дозволило створити довірливу атмосферу в групі. Наступним етапом нашої роботи було за допомогою ігрової вправи виявити в учасників сімейний міф. Феномен побудови міфів проявився у всіх учасників тренінгу, що підтверджує результати попереднього етапу дослідження. Сімейний міф використовується ними як самоідентифікація зі своєю сім'єю, а також частково компенсує особистісні проблеми, які створюють відчуття незадоволеності долею. Міф виступає як самовиправдання для тих життєвих епізодів, яких людина соромиться, або вважає досить проблемними. Міф вносить необхідну емоційність в життя людини і стає емоційною життєвою основою людини. Позитивний момент міфу в тому, що він виступає в якості психологічного захисту від негативного впливу навколишнього світу.

У подальшій роботі стала необхідність трансформації міфу в конструктивному напрямку. Необхідність цього полягає в подальшій роботі з побудовою перспектив.

Трансформація міфу відбувалася за наступною схемою: 1. Обговорення самої реальної ситуації, яка пов'язана з міфом. Обговорення відбувається не з приводу самої думки, а саме по самій реальності. 2. Перехід в онтологічне мислення (сутнісне) вивести людину на те, що реальність може вибудовуватися по-іншому, якщо б ми інакше мислили. 3. Ресурси, в даному випадку полягають в моделях поведінки, які людина для себе підбирає, або особистісні якості, які можуть допомогти їй у важких життєвих ситуаціях. 4. Перенесення на себе обраної нами форми поведінки. 5. З тим, що у нас вийшло ми повертаємося до реальності для того щоб вийти в проектне мислення за

використовувати конструктивно в необхідних їм ситуаціях. В даному випадку основні проблеми полягали у можливості використання негативних переживань у подальшому житті. Учасникам важко було зосередитися, так як їх розум постійно блокував негативні переживання, отже, з ними було важко працювати. Деякі учасники фіксували свої думки письмово, що дозволило їм утримувати весь ланцюжок подій, що відбувався.

Наступна вправа була направлена на пошук ресурсів і коштів, які необхідні для побудови життєвих перспектив. Кожен з учасників виявив свої зовнішні та внутрішні ресурси. Для них виявилось складністю розмежувати і визначити внутрішні і зовнішні ресурси, внаслідок чого довелося повертатися до цього моменту заради пояснення всіх незрозумілих для людини моментів. Учасниками було змінено ставлення до часу і визначено його цінність. Це допомогло їм усвідомити важливість часу у власному житті, просунувши на крок вперед до ефективної побудови життєвих перспектив. За рахунок цього учасники відпрацювали навички витягувати з життя трохи більше, ніж вдавалося в попередній час. Повертаючись на крок, допомогло зрозуміти, де і як вони могли б діяти більш розумно, а де проявити спонтанність.

За другий день роботи учасники також навчилися аналізувати час і правильно його розподіляти, що дозволить їм отримувати максимум користі з минулого часу. Відчуття під час проведення технік були ігровими, що не заважало досягти позитивних результатів. Адже під час гри учасникам дозволено взагалі все на світі. На завершення роботи було проаналізовано все, що відбулося за другий день.

Третій день роботи групи почався з вправи на особистісну ефективність, яке дозволило простежити зміни учасників за останні дні. Результати показали значне просування учасниками в особистісному розвитку. Ступінь збігу і розбіжності реальних дій і цінностей свого «Я», Здібності і устремління людини показали цілісність і роз'єднаність, і в той же час суперечливість особистісних структур і перспективність їх розвитку.

Наступна техніка «Мета-засіб-результат-пусте» призначена для впорядкування життєвих дій і планів по категоріях: «мета», «засіб», «результат», «пусте». Проведення цієї техніки допомогло визначити причинно-наслідкові зв'язки життя учасників тренінгу, стати їм більш цілеспрямованими і зібранішими, налаштувала їх на досягнення основних життєвих завдань. Було визначено ті прояви, які представляють для людини найбільшу цінність, то чого він найбільше прагне. Максимально точно сформулювали цілі свого життя. Була проведена робота над засобами, за допомогою яких будуть досягнуті ті чи інші цілі. Наступним досягненням виявилось прогнозування певного результату, який буде, досягнутий за допомогою визначення мети і власних можливостей. Складність полягала в тому, що деякі учасники не розділяли поняття між результатом і метою або метою і засобом.

Наступна техніка - процедура «Минуле, сьогодні, майбутнє». Використовувалася як можливість дослідження і закріплення власних ресурсів. Також техніка допомогла проаналізувати минуле, сьогодні і спрогнозувати майбутнє. Тут з'являється можливість проаналізувати своє життя з трьох позицій.

Заключний день нашої роботи був одним з найбільш результативних. Робота почалася з обговорення змін, які сталися з людиною. Дискусія проводилася у вільній формі, тобто кожен висловлювався, якщо було бажання. Далі робота рухалася по одній з формул когнітивної терапії:

$$A - \dots - > C$$

A позначає подію, ситуацію, в якій опинилася людина, поштовх із зовнішнього світу, стимул - все, що обумовлює процес реагування в цілому.

C позначає або емоції, або поведінку. **C** - наслідок **A**. Це можуть бути почуття або дії.

B позначає когніції, переконання, установки. **B** позначає уявлення про ситуацію, думки, образи, сприйняття, уява, інтерпретації та висновки, які ми

робимо щодо А.

Формула, яка нами використовувалася допомогла зрозуміти учасникам, що все, що з ними не відбувається залежить тільки від них.

Процедура «Планування майбутнього» передбачала написання свого майбутнього. Спочатку були визначені основні сфери, які планувалися. У кожній сфері учасники намітили головні досягнення, яких вони хочуть добитися, події, які можуть відбутися або вони хотіли, щоб вони відбулися. Були поставлені більш менш реальні цілі і прогнозовані реальні події. Далі були виділені близькі й далекі цілі, як етапи шляху досягнення більш глобальних цілей. Учасники визначили всі шляхи подолання труднощів.

Таким чином, на заключному етапі нашого тренінгу ми з учасниками пройшли всі основні етапи ефективної побудови перспектив. Для того щоб активізувати потребу в проектуванні життєвої перспективи, необхідно постійно виявляти те, які наміри, домагання, склад особистості виражаються в життєвих проявах особистості і які наслідки ті чи інші способи життя мають для внутрішнього світу та особистісного складу, як змінюють її мотиви, характер, як розвивають здібності.

При завершенні формуючого експерименту нами була проведена повторна діагностика, яка показала результати зміни в кращу сторону в учасників тренінгу. Для перевірки ефективності формуючого експерименту ми використовували ті ж методи, що і при первинному. Що дало надійні та валідні дані. Результати повторної діагностики показали наступне:

Сімейний міф досліджуваних в основному мав конструктивну спрямованість. Тепер вони могли пояснювати свої дії не з точки зору міфологічного мислення, а з позиції управлінця своїм життям. Сімейний міф не зник як такий, але прийняв зовсім інші обриси. В даному випадку кожен з учасників розумів вплив на себе свого міфу. Досліджувані відчувають психологічний комфорт, не за рахунок зняття з себе відповідальності, а за рахунок розуміння власних дій і намічених цілей і планів. Міф залишився

зразком тільки тих патернів поведінки, які людина вважає важливими у своєму житті і які можна конструктивно застосовувати у своїй життєвій практиці.

За допомогою усвідомлення своїх сімейних міфів учасники, як показало повторне дослідження, мають можливість ефективно вибудувувати свої життєві перспективи. Змінилася не тільки структурна частина перспектив, але й змістовна. При повторній діагностиці 92% досліджуваних показали вміння правильно вибудувувати перспективи. їх структуру цільового планування життєвого плану включає можливість планування ближньої, середньої і дальньої перспективи, побудова яких здійснюється за рахунок минулого досвіду і вміння реалізовувати життєві завдання. Змістовна частина включає в себе оптимістичну наповненість життєвих цілей і бажання їх досягати. Це свідчить про особистісну зрілість та ефективну соціальну активність.

Інші 8% досягли меншого результату і ефективність побудови їх життєвих перспектив значно нижче. Це свідчить про пасивну життєву позицію і не бажання брати на себе відповідальність за своє життя. їм психологічно комфортніше залишити все так як воно є, а не докладати зусиль для своєї власної зміни (результати представлені в табл. 3.3.1).

Таблиця 3.3.1

Ефективність побудови життєвих перспектив в юнацькому віці

Ефективно	Неефективно
92%	8%

Таким чином, можна стверджувати, що наш формуючий експеримент пройшов успішно і досяг потрібних нам результатів. Життєві перспективи є своєрідною проекцією людини в майбутнє, і відображають всю систему його мотивів і одночасно як би виходять за рамки мотиваційної ієрархії. Побудова життєвих перспектив також залежить від безлічі чинників, одним з яких є

нами досліджуваний сімейний міф.

Висновки до розділу III

На підставі зробленого дослідження та проведення формуючого експерименту можна зробити наступний висновок, що гіпотеза яку ми досліджували підтвердилася.

Важливо сказати, що в нашому дослідженні міфів виступало комунікативне мислення, яке спирається на конструкти уяви, які породжують механізми взаємодії з оточенням. Міфологічна свідомість дає можливість пояснювати ті чи інші дії, або передбачати долю людини, її плани та перспективи.

Само по собі міфологічне оповідання володіє величезними потенціями символізації, але звичайно схильне передавати свої узагальнення тільки через значущі і важливі образи предметного світу, через які людина пізнає світ і вибудовує своє майбутнє.

Аналіз повторної діагностики дав нам змогу подивитися на зміни які відбулися у учасників, а також співвіднести їх з попередніми результатами. Можна зробити висновок, що різниця між обома експериментами велика. Більшість досліджених дійсно змінила свій сімейний міф в конструктивному напрямку, навчилися планувати та розміщати пріоритети, а головне вони ефективно зможуть будувати свої сімейні відносини. Отже проведений нами аналіз отриманих даних в ході констатуючого та контрольного зрізів в контрольній та експериментальній групі допоміг нам дійти до позитивних результатів дослідження.

ВИСНОВКИ

У роботі було досліджено та проаналізовано особливості міфу сім'ї у подружній підсистемі, його формування та типи, вплив на взаємостосунки між подружжям.

Міф є одним із феноменів, пізнавальний інтерес до якого зростає в останні роки. Дослідження міфу дає нам ключ до розуміння інших явищ свідомості людини. Суттєву роль міф відіграє в первинній соціалізації людини на різних етапах її розвитку. особливе місце у структурі свідомості займає сімейний міф, як найперша форма соціалізації та формування соціальної взаємодії у майбутнім, відіграючи значну роль у побудові перспектив власної сім'ї молоддю.

Фундаментальним принципом, вихідною аксіомою міфологічної свідомості є тотожність міфологічних уявлень з дійсністю. Міфологічна свідомість мислить символами: кожен образ, герой, дійова особа позначає що стоїть за ним явище або поняття. Міф для людини є абсолютною реальністю і може виражатися у всьому: в думці, слові, дії. Сімейний міф подібно соціокультурному є цілісною формою, яка на буденному рівні свідомості відповідає на всі питання і задовольняє всі потреби. Сімейний міф виступає як певного роду організована система образів, вражень спрямованих у минуле та спроектованих у майбутнє.

Завдяки емпіричному дослідженню ми дізнались, що міф створюється людьми задля зняття з себе відповідальності за своє життя, таким чином людьми досягається психологічний комфорт. Сімейний міф являє собою за своєю суттю багатofункціональну та многопланову структуру. Міф для будь-якого члена сім'ї виступає як окремий світ, в якому людина живе і діє. Всі події, явища і речі відіграють в міфічному часі роль зразка, правила, тобто стають значущими стандартами поведінки, за рахунок яких відбувається оцінка сьогодення та перспектива побудови майбутнього. за допомогою міфів людина

створює не тільки про себе, але і навколишній світ певну картинку, за допомогою якої набувається осмисленість життя.

Завдяки формуючому експерименту ми трансформували міф в конструктивному напрямку після чого кожен був спроможний сформулювати, усвідомити та проектувати перспективи побудови власної сім'ї, а також цілі та завдання по цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С.С. Философский энциклопедический словарь / С.С. Аверинцев. - М.: Наука, 1983. - 453 с.
2. Аверинцев С.С. Аналитическая психология К.Г. Юнга и закономерности творческой фантазии / С.С. Аверинцев // Вопросы, литературы. - 1970. - № 3. - С. 72-76.
3. Абульханова-Славская К.А. Стратегии жизни / К.А. Абульханова-Славская - М.: Мысль, 2001.-258 с.
4. Альбедиль М.Ф. Исследования протоиндийских надписей / Волчок Б.Я., Кнорозов Ю.В. // Вестник. - Психология. - №2 - С. 54.
5. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева - М.: Мысль, 1996.-256 с.
6. Анисимов А.Ф. Исторические особенности мышления первобытного человека / А.Ф. Анисимов - Л.: Киев, 1971. - 401 с.
7. Алексина Т.А. Нравственный смысл жизни в аспекте личностного времени / Т.А. Алексина, А.П. Донченко - М.: Философия науки, - 1995. - 234 с.
8. Анисимов А.Ф. Природа и общество в отражении сказки и мифа / А.Ф. Анисимов. - М.: Наука, 2003. - 380 с.
9. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. - М.: Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1994. - 305 с.
10. Белкин А.С. Ситуация успеха, как ее создать / А.С. Белкин. - М.: Наука, 1991. - 176 с.
11. Бестужев И.В. Качество жизни / И.В. Бестужев. - Философский энциклопедический словарь. М.: Сов. энциклопедия, 1993. - 253с.
12. Бурлачук Л.Ф. Психология жизненных ситуаций / Л.Ф Бурлачук, В.Ю. Коржова. - М.: Российское педагогическое агентство, 1998. - 240 с.
13. Берёзкин Ю.Е. Ареальное распределение фольклорно-

мифологических мотивов / Ю.Е. Березкин // История и математика: Анализ и моделирование социально-исторических процессов. М.: Книга, 2007. - С.205-232.

14. Бергман П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергман, Лукман Т. - М.: 1995, - 350 с.

15. Белова О. В. Фольклор и книжность: Миф и исторические реалии /О.В. Белова, Петрухин В. Я. - М.: Книга, 2000, - 289 с.

16. Бердяев Н.А. О назначении человека / Н.А. Бердяев. - М.: Наука, 1993.-304 с.

17. Бультман Р. Новый Завет и мифология / Р. Бультман //Вопросы философии. - 1992. №4. - С. 11-12.

18. Бирюков Б.Б. Философский энциклопедический словарь / Б.Б.Бирюков. - М.: просвещение, 1983. - 457 с.

19. Бутинов Н.А. Леви-Строс этнограф и философ / Леви-Строс К. Структурная антропология. М.: Просвещение, 1985. - 295 с.

20. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. М.: Просвещение, 1968. -464 с.

21. Васильева О.С Исследование представлений о здоровом образе жизни / Васильева О.С., Журавлева Е.В. // Психологический вестник РГУ. Ростов-на-Дону, 1997, Выг.3. - С. 420 - 429.

22. Васильчук Ю.А. К общей теории социального развития человека / Ю.А. Васильчук // К общей теории социального развития человека : материалы постоянно действующего междисциплинар. семинара Клуба ученых «Глобальный мир>>. Вып. 2. - М., 2002. - С. 4 - 15.

23. Васильева О.С Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека. / О.С Васильева, Е.А. Демченко // Вопросы психологии. - 2002. —№4. - С. 74-85.

24. Власенков А.И. Перспективная оценка и ее стимулирующее значение. / А.И. Власенков. М.: Советская педагогика. - 1973. - 230 с.

25. Газман О.С. Воспитание: цели, средства, перспективы / О.С. Газман //Новое педагогическое мышление. - 1989. - №8 - С. 23-28. Гинзбург М.Р. Жизненные планы как проявление личностного самоопределения старшеклассников. / М.Р. Гинзбург // Психологические условия социальной ответственности школьников. - 1987. - С. 17-23.
26. Голосовкер Я.Э. Логика античного мифа. / Я.Э. Голосовкер. - М.: Наука, 1987. - 453 с.
27. Головаха Е.И. Жизненные перспективы и профессиональное самоопределение / Е.И. Головаха. - Киев.: Весник, 1988. - 142 с.
28. Головаха Е.И. Формирование и развитие жизненных перспектив личности в юности и зрелом возрасте. / Е.И. Головаха //Жизненный путь личности. Киев.: Весник - 1987. - С. 255-236.
29. Дьяконов И.М. Архаические мифы Востока и Запада / И.М. Дьяконов. - М.: Просвещение, - 1990. - 321 с.
30. Джозеф К Тысячеликий герой / К Джозеф - М.: «Рефл - бук», «Ваклер» и «АСТ» - 1997 - 230 с.
31. Джозеф К. Миф в котором мы живем / К. Джозеф - София - 1990 - 256 с.
32. Делокаров К.Х. Философия и человек в век глобальных проблем / К.Х. Делокаров. М.: ЗелО, 1998. — 191 с.
33. Елыманов А.Д. Социальные и гносеологические корни современной мифологии. Дис.канд.филос.наук. СПб., 1986. - 20 с.
34. Ермолин Е.А. Миф и культура / Е.А. Ермолин, Ярославль: Александр Рутман. - 2002. - 124 с.
35. Загородникова Т.Е. Уровень жизни населения / Т.Е. Загородникова // Вопросы статистики. - М.: Просвещение - 2001. - №6 - С.20.
36. Иванов В.В. Исследования в области славянских древностей / В.В. Иванов, Топоров В.Н. М.: Наука. - 1970. - 284 с.
37. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин - СПб., 2000. - С.45-52.

38. Кассирер Э. Познание и действительность / Э. Кассирер - СПб., 1912.- 312 с.
39. Кессиди Ф.Х. Миф и его отношение к познанию, религии и художественному творчеству / Ф.Х. Кессиди //Вопросы философии. 1966. - №5.-С. 28-30
40. Косарев М.Ф. Миропонимание язычников мифы, обряды, ритуалы / М.Ф. Косарев. // Природа. - 1994. - № 7. - С. 56-63
41. Ковалев В.И. Психологические особенности личностной организации времени жизни. Дис. канд. пед. наук. М., 1979 - 221 с.
42. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека / Н.Л. Коган. - М.: Наука,- 1984. - 252 с.
43. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление / Л. Леви-Брюль - М., 1930.
44. Леви-Строс К. Структура мифа / К. Леви-Строс. // Вопросы философии. - 1970. - № 7. - С. 20-29
45. Лосев А.Ф. Диалектика мифа / А.Ф. Лосев. - М.: - 1930. - 324 с.
46. Лосев А.Ф. Логика символа./Лосев А.Ф. - М.: Просвещение, - 1991,- 437 с.
47. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е.М. Мелетинский. - М.: Книга, - 1976. - 231 с.
48. Мифологический словарь./Гл. ред. Мелетинский Е.М. - М.: Советская энциклопедия, 1990 г.
49. Пехунен Р. Задачи развития и жизненные стратегии. Психология личности и образ жизни / Р. Пехунен. - М.: Наука, - 1987. - С. 125-129.
50. Резник Т.Е. Жизненные стратегии личности: поиск альтернатив / Т.Е. Резник, Ю.М. Резник. - М.: Наука. - 1995. -432 с.
51. Созонтов А.Е. Основные жизненные стратегии российских студентов. // Вестник МГУ, серия 14 «Психология». - 2003.-№ 3 - С. 15-23.
52. Семенов Ю. И. Тотемизм, первобытная мифология и первобытная религия / Ю.И. Семенов. // Скепсис. Весна - 2005. - №8. - С. 74-78.

53. Сохань Л.В. Жизненная программа личности как способ сознательной организации ее жизнедеятельности / Л.В. Сохань // Стиль жизни личности. Киев.-1982.-№5.-С.228-255.